

EVROPSKI UNIVERZITET BRČKO DISTRIKT

PRAVO I SPORT

SKRIPTA

Priradio:

prof. dr Nedeljko Stanković

SADRŽAJ

1.	Sistem prava	4
2.	Izvori prava	7
3.	Pravni sistemi u svijetu	9
4.	Evropsko-kontinentalni pravni sistem	10
5.	Anglosaksonski pravni sistem	11
6.	Islamsko ili šerijatsko pravo	12
7.	Hindu pravni sistem	13
8.	Kineski pravni sistem	13
9.	Japanski pravni sistem	14
10.	Društvene norme	14
11.	Vrste društvenih normi	17
12.	Običajne norme	17
13.	Moralne norme	18
14.	Pravne norme, elementi i vrste	19
15.	Subjekti prava	24
16.	Fizička lica	25
17.	Pravna lica	29
18.	Pojam sporta	31
19.	Podjela sportova	33
20.	Istorijski aspekt sporta	34
21.	Temelji sportskog prava	37
22.	Propozicije sportskih takmičenja	40
23.	Sport i omladina	42
24.	Nastanak sportskih disciplina	44
25.	Vrste sportskih grana	47
26.	Atletika	48

27.	Aikido	50
28.	Auto-moto sport	50
29.	Badminton	52
30.	Bejzbol	52
31.	Biciklizam	52
32.	Bob	53
33.	Bodi bilding	53
34.	Boks	54
35.	Vaterpolo	56
36.	Veslanje	56
37.	Gimnastika	57
38.	Golf	57
39.	Dizanje tegova	58
40.	Jedriličarstvo	58
41.	Kajak i kanu	58
42.	Karate	59
43.	Kik-boks	59
44.	Klizanje	60
45.	Konjički sport	60
46.	Košarka	60
47.	Fudbal	61
48.	Institucije sistema sporta	61
49.	Osnovni tipovi postojećih sportskih institucija	62
50.	Subjekti sportskog prava	63

1. Sistem prava

Društveni odnosi u savremenoj državi brojni su i različiti, samim tim postoji potreba za donošenjem velikog broja pravnih normi koje se nalaze u okviru odgovarajućeg sistema prava. Prema tome, proizilazi da je sistem prava skup svih pravnih normi u nizu manjih ili većih jedinica koje, povezane jedna s drugom, čine neprotivuriječnu cjelinu.

Osnovni elementi pravnog sistema su opšte pravne norme. Te norme se mogu grupisati u manje cjeline koje se nazivaju pravnim institutima ili ustanovama. Pravni institut je skup pravnih normi koje regulišu jedan ili više društvenih odnosa (institut svojine, ugovora, naknade štete, itd). Pravne norme se mogu grupisati u šire cjeline koje se nazivaju pravnim granama. Pravna grana obuhvata pravne norme koje regulišu čitavu oblast društvenih odnosa. Pravne norme jedne pravne grane imaju svoje osobenosti jer se razlikuju od drugih po prirodi odnosa koje regulišu (porodični odnosi se razlikuju od radnih itd).

Iz izloženog proizilazi da dijelove pravnog sistema čine pravne grane koje obuhvataju jedan ili više pravnih instituta. Između pravnih grana postoji tijesna veza koja je posljedica čvrstih ili labavih veza ili isprepletanosti društvenih odnosa.

Sistem prava ima veliki značaj jer omogućava uočavanje nedostataka u postojećem pravu, ukazuje nadležnim organima na potrebu mijenjanja zastarjelih propisa i donošenja novih. Pravni sistem je neophodan za pravilnu primjenu prava i za njegovo izučavanje.

U savremenom svijetu uporedno postoje kapitalistički i socijalistički sistemi prava i oni se bitno razlikuju.

U okviru kapitalističkih pravnih sistema razlikuju se dvije grupe:

- evropsko kontinentalni i
- anglosaksonski (u Engleskoj i SAD).

Evropsko-kontinentalni sistem prava karakteriše činjenica da je ovaj sistem pisano pravo, a anglosaksonski sistem prava karakterističan je po tome što u njemu preovlađuje sudska praksa i običajno pravo.

Naš sistem prava karakteriše mješavina pisanog prava i sudske prakse i međusobnog dogovaranja, što mu daje posebno mjesto i ulogu u pravnoj teoriji i praksi. U okviru našeg sistema prava razlikuje se devet pravnih grana i to:

1. Ustavno,
2. Upravno,
3. Sudsko,
4. Građansko,
5. Porodično,
6. Radno,
7. Privredno,
8. Krivično i
9. Međunarodno.

Ustavno pravo je grana pozitivnog prava, odnosno države. Ustavno pravo sadrži ustavne norme o državnom, društveno-ekonomskom i političkom uređenju jedne države. Odredbama ustavnog prava reguliše se organizacija državne vlasti i prava građana u društveno ekonomskom sistemu.

Upravno pravo u našoj zemlji je grana pravnog sistema i nauka upravnog prava.

Ono svojim odredbama reguliše:

- organizaciju državne i javne uprave,
- djelatnost državnih organa,
- kontrolu nad zakonitošću rada javne uprave i
- upravno-pravni položaj sredstava kojima javna uprava raspolaže.

Sudsko pravo je skup pravnih pravila kojima se uređuje organizacija i djelatnost pravosudnih organa u zemlji.

Građansko pravo je dio privrednog sistema i ima za cilj regulisanje imovinsko-pravnih odnosa i drugih društvenih potreba, bilo da su one nosredno ili neposredno vezane sa robnim odnosima.

Porodično pravo je skup pravnih normi kojima se uređuje porodica i odnosi u njoj. To je istovremeno i nauka koja se bavi proučavanjem uređenja pravnih odnosa u porodici kao osnovnoj društvenoj grupi koju čine lica vezana brakom i srodstvom.

Radno pravo je skup pravnih normi o osnovnim načelima o organizaciji rada i uređenja radnih odnosa, zasnivanju i prestanku radnog odnosa, organizaciji i zaštiti lica u radnom odnosu, sistemu prava i dužnosti iz radnog odnosa, sistemu disciplinske i materijalne odgovornosti, ostvarivanju i zaštiti prava iz radnog odnosa i investicija u vezi sa radom i radnim odnosima

Privredno pravo izdvojilo se sa razvojem privrede iz okvira građanskog prava i konstituisalo kao posebna grana prava, trgovine i prometa. Ono predstavlja skup pravnih normi kojima se reguliše položaj privrednih subjekata prema široj društvenoj zajednici i njihovi privredno-pravni odnosi.

Krivično pravo je skup pravnih normi kojima se u pojedinoj državi uređuje zaštita interesa vladajuće klase i nekih najosnovnijih kulturnih vrijednosti, kao i ponašanje pojedinaca kojima se ti interesi i vrijednosti vrijeđaju ili ugrožavaju. Ova zaštita se ostvaruje propisivanjem krivičnih sankcija koje se primjenjuju za učinioce takvih djela.

Međunarodno pravo je skup pravnih normi kojima se regulišu međusobni odnosi između dvije ili više država. Ono se dijeli na međunarodno javno i međunarodno privatno pravo. Međunarodno javno pravo reguliše odnose između država i međunarodnih organizacija, a međunarodno privatno pravo reguliše odnose između građana jedne države i pripadnika drugih država.

2. Izvori prava

Izvori prava su oblik i način izražavanja pravnih normi. Mogu se dvostruko posmatrati - kao izvori prava u materijalnom smislu i kao izvori prava u formalnom smislu.

Izvore prava u materijalnom smislu čine uzroci koji izazivaju nastajanje prava i društvene snage koje stvaraju odgovarajuće pravne akte.

Izvore prava u formalnom smislu sačinjavaju razni oblici pravnih akata kojima se izražava volja vladajuće klase. Samim tim oni nisu isti istom tipu države, jer su zavisni od razvijenosti društva i njegovog prava. Izvor prava (*source of law*) u formalnom smislu je opšti pravni akt (*general legal act*) koji sadrži opšte pravne norme koje se odnose na sve pojedinačne slučajeve koji pripadaju određenoj vrsti pravnog odnosa.

Izvori prava mogu biti usmeni i pismeni.

U usmene izvore prava spadaju običaji koji i danas imaju značajnu ulogu kao izvori prava pre svega u anglosaksonskom sistemu prava.

Pisani izvori prava su:

- ustav,
- zakoni,
- podzakonski akti (uredbe, odluke, pravilnici i uputstva),
- opšti akti (kolektivni ugovori, sporazumi, statuti, pravilnici, odluke i drugi opšti akti).

Postoje i ostali izvori prava u okviru kojih se razlikuju:

- pravni običaji,
- uzanse,
- sudska praksa i dr.

Ustav je pisani pravni akt sa najvećom pravnom snagom kojim se utvrđuju osnovni društveno-ekonomski i politički aspekti uređenja države. Ustav se donosi po posebnom postupku od strane najviših državnih organa (Ustavotvorne ili zakonodavne skupštine).

Zakon je normativni akt koji donosi zakonodavni organ (Skupština) po unapred utvrđenom postupku. Izuzev ustava, zakon je najviši i najvažniji pravni akt u državi, i svi ostali pravni akti moraju da budu saglasni s njim.

Podzakonske akte sačinjavaju:

- uredbe,
- odluke,
- naredbe,
- pravilnici i uputstva.

Podzakonski akti su niži pravni akti i oni proističu iz određenih zakona.

Uredbe su posle zakona najvažniji opšti pravni akti koji u vanrednim okolnostima mogu imati i zakonsku snagu.

Opšti akti su:

- kolektivni ugovori,
- statuti,
- pravilnici i drugi opšti pravni akti.

Opšti akti društvenih organizacija (sindikalnih, vjerskih, sportskih, stručnih, humanitarnih, itd.) mogu biti izvori prava samo ako ih zbog njihovog značaja sankcioniše država.

3. Pravni sistemi u svijetu

Pojam pravnog sistema prvenstveno se odnosi na pravni sistem određene zemlje, odnosno nacionalni pravni sistem. Takvi sistemi u svijetu su brojni jer svaka zemlja ima neke specifičnosti koje odgovaraju stanju društveno-ekonomskih odnosa u toj zemlji, ali isto tako svi ti pravni sistemi imaju dodirne tačke i sličnosti koje su rezultat oslanjanja na ranije pravne sisteme koji nisu u potpunosti nestali.

Na sličnosti i razlike pravnih sistema utiče vrijeme nastanka, religija, nivo društvene svijesti građana, nacionalne osobenosti, karakter izvora na koje se oslanja, itd.

Prema vremenu nastanka i karakteristikama tog vremena razlikujemo robovlasnički, feudalni, kapitalistički i socijalistički pravni sistem. Prema uticaju religije na pravo pravne sisteme dijelimo na religijske (islamski

pravni sistem) i laičke (evropsko-kontinentalni i anglosaksonski pravni sistem).

Neki pravni sistemi teže konzerviranju društveno-ekonomskih odnosa i očuvanju postojećeg poretka, dok drugi forsiraju razvoj i prosperitet novih težnji i kretanja ka izgradnji naprednijih odnosa u društvu.

Na podjelu pravnih sistema poseban uticaj imaju izvori prava na koje se oslanjaju. Prema ovom kriterijumu, pravni sistemi se dijele na evropsko-kontinentalni, anglosaksonski, islamski, Hindu, kineski i japanski pravni sistem.

4. Evropsko-kontinentalni pravni sistem

Evropsko-kontinentalni pravni sistem zasniva se na pisanom, kodifikovanom pravu. Uloga običaja i sudskog precedenta relativno je mala. Ovaj sistem ima svoje utemeljenje u recepciji rimskog prava na osnovu koga su stvoreni kodeksi građanskog prava Code civil - Napoleonov kodeks (1804), Opšti austrijski građanski zakonik - AGZ (1811), Njemački građanski zakonik (1896), Švajcarski građanski zakonik (1907) i dr.

U ovim zakonicima do punog izražaja dolaze oni propisi rimskog prava koji odgovaraju potrebama robnog prometa određene zemlje. Ovi zakonici preuzimaju priličan broj normi običajnog prava, a Opšti austrijski građanski zakonik sadrži i odredbe feudalnog prava, što je posljedica zadržavanja feudalnih odnosa u Austriji u vrijeme donošenja zakonika. Njemački i Švajcarski građanski zakonici sadrže one pravne institute koji nisu bili poznati u vrijeme donošenja Napoleonovog kodeksa, a koji odgovaraju društveno-ekonomskim odnosima perioda imperijalizma. Pored principa rimskog prava, koji se nisu mogli zaobići, u Njemačkom građanskom zakoniku dominiraju ustanove germanskog prava (uticaj istorijske pravne škole).

5. Anglosaksonski pravni sistem

Englesko pravo se razvijalo autonomno u odnosu na ostale zemlje evropskog kontinenta i zato je rimsko pravo imalo neznatan uticaj na njega. Za razliku od feudalne Evrope, gde je vladalo partikularno pravo, u Engleskoj se razvijalo opšte pravo (*Common law*).

Osnovni izvori anglosaksonskog prava su zakoni i zbirke propisa državnih organa i zbirke običajnog prava. Anglosaksonsko pravo najviše odredaba posvećuje krivičnom i krivično-procesnom, građanskom i građansko-procesnom pravu.

Anglosaksonski pravni sistem pretežno se zasniva na sudskim odlukama kojima se tumače odgovarajući običaji, pa se tako stvaraju sudski precedenti (precedentno pravo) kao najvažniji izvori anglosaksonskog prava.

Pošto su običaji po svojoj prirodi konzervativni, to se i pravna pravila koja se na njima zasnivaju sporo i teško mijenjaju, iako društveno-ekonomski razvoj ide znatno brže. Doduše, Viši sud ima mogućnost da u istim slučajevima zauzme nove stavove ako za to ima osnova, tako da ti novi precedenti postaju izvor prava za buduće slučajeve, što donekle ublažava arhaičnost i konzervativnost precedentnog prava.

Dakle, u savremenom anglosaksonskom pravu veliku ulogu imaju sudski precedenti, kao što su opšte pravo (*Common law*) i pravo pravičnosti (*Equity law*) koje nije vezano precedentima opšteg prava, već je ustanovljeno posebnim odlukama Kancelarovog suda koji svojim odlukama donosi riješenja koja su pravičnija u novim uslovima gdje su te odluke postale precedenti „pravičnog prava“.

6. Islamsko ili šerijatsko pravo

Pod šerijatskim pravom podrazumijevaju se propisi koji regulišu odnose u muslimanskim zemljama. Oni obuhvataju vjersko pravo - fikih i svjetovno pravo - kanoni. Vjersko pravo se zasniva na božanskim izvorima Kurana i Suneta i ono ima univerzalni karakter jer je neprikosnoveno i nezamjenljivo.

Kanoni imaju lokalni karakter i primjenjuju se na teritoriji države koja ih je donijela. Izvori šerijatskog prava mogu se podijeliti na glavne i dopunske. Glavni izvori su Kuran, Sunet, Idžma i Kijas, a dopunski Ei-istihsan, El-istislah i El-urf.

Kuran ili Sveta Knjiga islama za muslimane je Božija reč iz koje proizilazi koncepcija zakonitosti i moralnih principa. Kuran ima oko 500 izreka (ajeta) koje se odnose na regulisanje društvenih odnosa, ali i veliki broj izreka religioznog i moralnog karaktera.

Relativno mali broj pravnih propisa odnosi se na porodične, nasljedne, krivične, stvarne i obligacione odnose i na ratno pravo. Kuran je podijeljen na sune (glave) i ajete (izreke). Za povredu propisa Kuran predviđa dvostruku sankciju - božiju na ovom ili budućem svijetu i državnu.

Drugi izvor šerijatskog prava je Sunet (tradicija) koji obuhvata ono što je Božiji Poslanik (Muhamed) rekao, učinio ili s čim se saglasio ili, drugim riječima, Muhamedovo tumačenje Kurana. Bez Muhamedovih komentara bilo bi veoma teško razumjeti opšte principe muslimanske vjere, morala i prava.

Treći izvor šerijatskog prava naziva se Idžma, što označava saglasno riješenje islamskih naučnika o nekom vjerskom ili pravnom pitanju.

Četvrti izvor se zove Kijas. Ovaj pojam označava riješenja koja su muslimanski pravници putem analogije izveli iz postojećih pravnih propisa. Dopunski izvori šerijatskog prava imaju drugorazredni značaj.

7. Hindu pravni sistem

Indija je država sa mnogobrojnim nacijama i nacionalnim grupama čiji je pravni sistem veoma složen. Najvažniji elementi tog sistema su Hindu pravo, muslimansko pravo i raznovrsna pravna pravila koja su važila do proglašenja nezavisnosti 1947. godine.

Hindu pravo ima tri izvora: Sruti, Smriti i običaji. Za prva dva smatra se da su božanskog porijekla, dok su običaji relikti prošlosti. Muslimansko pravo u Indiji za svoj izvor ima Kuran i ostale izvore šerijatskog prava.

Ustavom iz 1949. godine nastojalo se da se urede složeni odnosi brojnih nacija i nacionalnih grupa koje naseljavaju Indiju. I sa donošenjem Ustava sastavni dio Hindu pravnog sistema ostali su svi zakoni donijeti prije 1950. godine koje nova vlast nije ukinula ili izmjenila.

8. Kineski pravni sistem

Staro kinesko pravo bilo je zasnovano na načelima učenja kineskog filozofa Konfučija (555-479. p.n.e.). Konfučije je, između ostalog, utvrdio pravila o društvenom položaju pojedinaca, posebno o njihovim međusobnim odnosima. Poštovanje tih pravila onemogućava nastajanje konflikata čime se obezbjeđuje skladnost ljudskog ponašanja s prirodnim, kosmičkim poretkom.

Kina dobija pisano pravo nakon ustanovljenja republike 1911. godine. Poseban značaj ima donošenje Građanskog zakonika (1931) i prvog Ustava NR Kine (1954) čime je ukinuto dotadašnje zakonodavstvo.

Ustav je postao glavni izvor građanskog prava jer nije istovremeno donijet novi građanski zakon. Preporukom najviših državnih organa sudska praksa i normativni akti lokalnih organa dobili su značajniju ulogu. U oblasti privatnog prava običajima se pridavao značaj najvažnijeg izvora prava.

9. Japanski pravni sistem

U razvoju japanskog privatnog prava razlikuju se tri perioda:

- Prvi period - do VII vijeka japansko pravo je bilo nepisano i primitivno.
- Drugi period - od VII do sredine XIX vijeka javljaju se prvi pisani zakoni pod uticajem Kine i Konfučijeve filozofije.
- Treći period - treći period počinje Meiji reformom 1868. godine. Odbačeno je pravo zasnovano na reliktima prošlosti.

Donošenjem Ustava (1869) u japanski pravni sistem prodiru uticaji francuskog i engleskog prava, a donošenjem Građanskog zakonika (1898) preovlađujući uticaj dobilo je njemačko pravo, naročito u oblasti stvarnog i obligacionog prava.

Nakon Drugog svjetskog rata Japan preuzima niz institucija američkog prava, posebno sudske kontrole ustavnosti i zakonitosti.

Ostajući vjeran svojoj tradiciji, Japan je preuzimanjem zapadnih uzora prilagodio njihove institucije svojim potrebama, i to germansko-romansko pravo u oblasti privatnog prava, a američko u oblasti javnog prava.

10. Društvene norme

Osnovni pojmovi o pravu i državi izučavaju se na pravnim fakultetima u okviru predmeta Uvod u pravo. Bez osnovnih znanja stečenih

kroz izučavanje ovog predmeta bilo bi skoro nemoguće pristupiti izučavanju konkretnih pravnih disciplina. Zato je potrebno, prije početka izučavanja predmeta Sportsko pravo, upoznati se sa osnovnim i opštim pojmovima države i prava koji će omogućiti lakše savladavanje pravnih instituta ove pravne discipline

Iz prethodnog izlaganja mogli smo vidjeti da svako organizovano društvo stvara pravila kojima se reguliše ponašanje ljudi. Takva pravila nazivaju se društvenim normama. Ona regulišu određeno ponašanje, ostavljajući subjektu određenu slobodu ponašanja u odnosu na normu, jer norme djeluju na svijest i volju čovjeka, odnosno one određuju kako čovjek kao svjesno biće mora da se ponaša u odnosu na pravilo o ponašanju.

Sloboda u ponašanju uslovljena je stepenom razvoja društva i nivoom kolektivne svijesti građana. Ponašanje svakog pojedinca po društvenim pravilima od velikog je značaja za društvo jer ono omogućava njegovo postojanje.

Kako nema društva bez svjesnog, slobodnog i cjelishodnog ponašanja pojedinaca, tako nema ni društva bez normi. Promjenama normi mijenja se i ponašanje ljudi. Ukoliko je društvo složenije i razvijenije, utoliko su njegove norme složenije i mnogobrojnije.

Postojanje velikog broja društvenih pravila, najčešće označenih konkretnim društvenim normama, povlači za sobom pitanje postojanja mehanizama za primjenu tih normi.

Interes grupe koja je donijela određenu normu biće u potpunosti ostvaren ako ta društvena norma uz dispoziciju sadrži i sankciju.

Dispozicijom se utvrđuje konkretno društveno pravilo ponašanja. Međutim, subjekti kojima je norma upućena ne moraju da se ponašaju po dispoziciji. Zato je predviđena sankcija.

Sankcija sadrži sredstva koja će se primjeniti da bi se norma poštovala. Moguće su dvije vrste sredstava - pozitivna i negativna, mada su za pravo značajnija negativna sredstva jer se mnogo češće upotrebljavaju. Upotreba pozitivnih sredstava (nagrada) ne bi bila cjelishodna, pošto bi vodila suprotnom rezultatu od onoga kome se teži. Negativnom sankcijom prijeti se nanošenjem određenog zla, što je efikasno sredstvo da se određeno lice natjera na ponašanje u skladu sa dispozicijom.

Pored društvenih pravila, na društvo, kao dio prirode, djeluju neminovno i bez izuzetka prirodni zakoni.

Između društvenih pravila i prirodnih zakona postoje značajne razlike. Prirodni zakoni utvrđuju ono što se stvarno dešava pod uticajem opšteg zakona uzročnosti. Društvene norme propisuju, određuju, naređuju, zahtijevaju i upućuju pojedinca šta treba da učini, a šta on stvarno ne čini uvijek. Društvena norma ima uticaja na pojedinca kao društveno biće, dok prirodni zakoni djeluju ne samo na pojedinca, već i na svaku drugu materiju. Prirodni zakon nije moguće izbjeći. Društvene norme djeluju sa unaprijed određenim ciljem, dok prirodni zakoni nemaju nikakav cilj i nastaju po automatizmu. Društvenim normama se utiče na stvarnost, tako da se ona može mijenjati u određenom pravcu. Ponašanje ljudi bilo bi sasvim drukčije bez postojanja pravila ponašanja.

11. Vrste društvenih normi

Pošto su društvene norme veoma brojne i raznovrsne, potrebno ih je razvrstati po određenim kriterijumima. Ne postoji univerzalna i najbolja sistematika.

Norme se često razvrstavaju po određenim osobinama, a najprihvatljivija je podjela prema sankcijama jer su u njima sadržane sve ostale osobine, kao što su način stvaranja, sadržina norme, interesi koje ona štiti, njena primjena, itd.

Norme društvenog ponašanja možemo podijeliti na:

- običajne,
- moralne i
- pravne norme.

12. Običajne norme

Običajne norme su pravila ponašanja u društvu koja se stvaraju dugim ponavljanjem i čija obavezna snaga potiče iz tog ponavljanja. Ove norme spontano stvara neorganizovano, difuzno društvo (klasa, nacija, stalež, naselje, porodica) gdje nema posebno određenih članova za obavljanje izvjesnih dužnosti, već se to prepušta svijesti samih članova. Neka postupanja ljudi u određenim situacijama se ponavljaju više puta tako da dugotrajnim ponavljanjem prelaze u naviku i takvo se ponašanje smatra obaveznim i u budućim datim prilikama. Osnovni uslov za nastanak i održavanje ovih normi jeste stabilnost datih društvenih odnosa.

Običajne norme se stvaraju u svim oblastima društvenog života. Bez običajnih normi ne bi se mogao zamisliti savremeni život i komunikacija. One su veoma raznovrsne, npr. običaj odijevanja, pozdravljanja, vjeridbe, sklapanja braka, itd. Nepoštovanje običajne norme obično izaziva podsmjeh,

prezir, bojkot, ali može imati kao sankciju novčanu ili drugu vrstu kazne, kaznu fizičkog nasilja pa čak i oduzimanje života (krvna osveta). Kod običajnih normi sankciju smišlja i primjenjuje neorganizovano, difuzno društvo. Ukoliko država propiše pravnu sankciju za nepoštovanje običajne norme, onda se ta norma pretvara u običajno pravo.

Osnovna karakteristika običajnih normi jeste stalnost njihove primjene, što je istovremeno i prepreka nastajanju novih običajnih normi, posebno kada se mijenjaju društveni odnosi, što traži nove norme. U tome se ogleda njihova konzervativna uloga u društvu.

13. Moralne norme

Moralne norme su društvena pravila ponašanja koja određuju ponašanje ljudi u skladu sa moralnim shvatanjima određenog društva. Moralne norme zahtijevaju da se čini ono što je dobro, a zabranjuju ono što se smatra lošim. Različite zajednice posjeduju različite moralne norme.

Ono što je moralno za jednu grupu ljudi, to je najčešće nemoralno za drugu društvenu grupu. Zato možemo reći da moral ima klasni karakter. Kriterijumi dobra i zla sačinjeni su na osnovu određenih mjerila koje je uslovlila jedna zajednica i prema kojima se ponašanje ljudi usmjerava s aspekta cjelishodnosti.

Po svojoj prirodi moralne norme su autonomne i subjekat na koga se one odnose dobrovoljno im se pokorava.

Kako običajne, tako i moraine norme sadrže dispoziciju i sankciju. Dispozicija kao pravilo dobrog (ili lošeg) ponašanja ostvaruje se, po pravilu, pod uticajem javnog mnjenja. Sankcije kod moralnih normi mogu da budu različite. Najčešće sankcije su moralna osuda, prezir ili bojkot koji čini društvena zajednica koja ih je stvorila. Kao sankcija postoji i griža savjesti

koju subjekat sam na sebe primjenjuje, kajući se za svoje nemoralno djelo. Iako nastaju spontano, za ove sankcije se ne može reći da nisu efikasne i da ne predstavljaju kaznu za pojedinca koji krši moralno pravilo.

Moralne norme, kao i običajne, tvorevina su neorganizovanog društva i njihova sadržina je u osnovi određena objektivnim zakonima društvenog razvoja.

Osim navedenih sličnosti moralne i običajne norme imaju i određene razlike. Za razliku od običaja koji dugo traju, moralne norme su podložne promjenama. Pored toga, primjena moralnih normi počiva na shvatanju dobra i zla (ocjeni cjelishodnosti), dok su običajne norme u primjeni zasnovane na svijesti o racionalnom ponašanju i tradiciji.

14. Pravne norme, elementi i vrste

Pravna norma je pravilo o ponašanju ljudi čiju primjenu obezbjeđuje država aparatom prinude. Pravo se sastoji od pravnih normi koje predstavljaju najprostiji elemenat prava jer, ako bi se razložile na svoje elemente, onda ti elementi više ne bi bili pravo. Pravne norme najčešće stvara država, ali je moguće da ih stvaraju i druge društvene organizacije.

Pravna norma ne može da postoji bez države, niti država može da postoji bez pravne norme. Takva međusobna povezanost postoji od postanka prava i države i trajeće dok postoji pravo i država.

Stvaranjem prvih klasnih država stvaraju se suprotni interesi u društvu, a time i pretpostavke za nastanak prava i države. Država, kao najorganizovanija društvena zajednica zasnovana na državnom nasilju, omogućuje ostvarivanje interesa klase na vlasti. Propisivanjem i primjenom pravnih normi ostvaruju se državne funkcije.

Pravnim normama regulišu se određeni društveni odnosi. Međutim, pravnu normu ne treba izjednačavati sa članovima zakona ili drugim pravnim aktima.

Pravna norma se rijetko poklapa sa jednim takvim članom. Najčešće se jedna pravna norma nalazi u više članova jednog zakona, a ponekad se nalazi i u više članova različitih pravnih akata. Bez obzira na ovakve mogućnosti, pravne norme su hijerarhijski povezane. Na vrhu hijerarhijske ljestvice nalaze se opšte pravne norme, a na dnu pojedinačne pravne norme.

Svaka pravna norma sastoji se iz dva osnovna elementa - dispozicije i sankcije. Dispozicija i sankcija su alternativna pravila ponašanja jer se primjenjuje ili jedno ili drugo. Oba pravila ponašanja mogu biti primjenjena samo ako su ispunjeni odgovarajući uslovi za njihovu primjenu. Dispozicija i sankcija imaju svoju pretpostavku - hipotezu. Hipoteza je onaj dio pravne norme koji sadrži jedan ili više uslova koje treba ispuniti da bi došlo do primjene pravnog pravila. Ukoliko uslovi nisu ispunjeni, pravna norma se ne može primjeniti. Tako, na primjer, ako norma glasi svako ko ima dozvolu za posjedovanje vatrenog oružja dužan je da plati porez, u protivnom biće kažnjen, ovo je uslovna norma i ona pored dva osnovna elementa, dispozicije i sankcije, ima još dva elementa, dvije pretpostavke, pretpostavku dispozicije i pretpostavku sankcije. Bezuslovne norme imaju samo jednu pretpostavku, onu koja se odnosi na sankciju.

Pretpostavka - hipoteza dispozicije glavni je dio pravne norme koja navodi uslove (činjenice) za primjenu dispozicije, što znači da će se dispozicija primjenjivati tek ako se dogode činjenice (uslovi) navedene u pretpostavci. Na primjer, svako ko ima dozvolu za posjedovanje vatrenog oružja pretpostavka je dispozicije kao norme. Jasno je da ovo nema nikakav normativni ni pravni karakter, pošto se samo navode činjenice kao uslov za

primjenu drugog elementa norme, tj. dužnosti da se plati porez. Dispozicija je onaj dio pravne norme koji sadrži pravilo ponašanja. U navedenom primjeru dispozicija ima normativni karakter pošto naređuje plaćanje poreza. To je i pravna norma, jer je u njoj navedena sankcija.

Pretpostavka sankcije je onaj dio pravne norme koji opisuje nepoštovanje dispozicije. Prekršaj dispozicije je pretpostavka sankcije. U stvari, riječi u protivnom jesu pretpostavka sankcije. Sankcija je onaj dio pravne norme koji sadrži posljedicu koja će nastupiti ako se prekrši hipoteza i dispozicija pravne norme. Sankcija je pravilo koje treba nadležni državni organ da primjeni prema subjektu koji je prekršio dispoziciju. Sankcija predstavlja prinudu koju provodi nadležni organ.

Obzirom na prirodu delikta, da li se radi o krivičnoj ili građansko-pravnoj odgovornosti, postoje dvije vrste sankcija.

Sankcije za učinjeno krivično djelo su sankcije prema licima (lišenje slobode, novčana kazna). Kako se, po pravilu, ne može ostvariti povraćaj u pređašnje stanje, ove sankcije se zovu retributivne.

Za prekršioce u oblasti građanskog prava karakteristične su sankcije koje se odnose na naknadu štete. Ove sankcije pogađaju imovinu prekršioaca dispozicije. Njima se postiže maksimalan imovinski efekat pošto je vrlo često moguć povraćaj u pređašnje stanje. Stoga se ove sankcije često nazivaju restitutivnim.

Ponekad, država primjenom sankcija može da postigne ovaj interes. Pravni subjekti se iz straha prema sankcijama često ponašaju po dispoziciji, iako im to pravilo nekada ne odgovara.

Pravne norme je moguće podijeliti prema različitim kriterijumima. Priroda dispozicije pravne norme najčešći je kriterijum po kome je moguće

formirati više grupa koje se po određenim svojstvima razlikuju jedna od druge. Tako se, na primjer, prema hijerarhijskoj pravnoj ljestvici pravne norme dijele na pravne norme više i niže pravne snage, a po prirodi društveno-pravnih odnosa koji se normama uređuju na građansko-pravne, krivično pravne, radno-pravne i dr.

Prema karakteru dispozicije, norme se dijele na naređujuće, zabranjujuće i ovlašćujuće. Obzirom na interes vladajuće klase, prilikom regulisanja određenog društvenog odnosa postoje imperativne, dispozitivne i alternativne norme. Obzirom na domet primjene, pravne norme se dijele na opšte, posebne i pojedinačne.

Naređujuće dispozicije su takva pravila ponašanja koja određenom subjektu nalažu da postupa na određen način. Subjekt kome je upućena ovakva dispozicija dužan je da se ponaša na način koji je predviđen u toj dispoziciji. Svoj pun domašaj ova pravila ponašanja nalaze u oblasti upravnog prava.

Ovlašćujuće dispozicije su takva pravila ponašanja koja datom subjektu prava daju ovlaštenje da može da se ponaša na određen način prema svom opredjeljenju. Ovakva pravila ponašanja se mogu naći u Zakonu o obligacionim odnosima. Ove dispozicije su karakteristične za oblast građanskog prava.

Zabranjujuće dispozicije zabranjuju subjektima obavljanje određenih radnji. Po pravilu, ove dispozicije zahtjevaju određeno uzdržavanje, odnosno zabranjuju preduzimanje određenih radnji. Ove dispozicije su karakteristične za krivično pravo.

Imperativne ili kogentne pravne norme su takva pravila ponašanja koja na imperativan način određuju dispoziciju pravne norme. Subjekti kojima je ova norma namijenjena obavezni su da se neizostavno pridržavaju pod prinudom izvršenja. Nikakvo drugo pravilo ponašanja nije moguće, što znači da subjekt svojom voljom ne može da stvara neko novo pravilo ponašanja. Nepoštovanje dispozicije dovodi do primjene sankcije.

Dispozitivne pravne norme utvrđuju dispozicijom kako će se dati subjekt u pravnom odnosu ponašati, ali istovremeno daju mogućnost da subjekt sam odredi drugo pravilo ukoliko mu pravilo ponašanja iz dispozicije ne odgovara. Subjekt je ovlašćen da se ponaša po datoj normi ili da stvori novo pravilo ponašanja. Njegova sloboda traje samo do izbora alternativnog pravila ponašanja. Trenutkom izbora određenog pravila on preuzima obavezu da izvrši dispoziciju. U slučaju neizvršenja dispozicije, prema subjektu će se primjeniti sankcija. Dispozitivne norme se razlikuju od imperativnih po tome što datom subjektu daju slobodu da postojeću dispoziciju zamjene novom. Ukoliko ovlašćeni subjekt to ne učini, biće dužan da se ponaša po postojećoj dispoziciji. Kod izbora nove dispozicije slijedi prinudno izvršenje ili sankcija.

Alternativne pravne norme, za razliku od dispozitivnih, daju mogućnost datom subjektu da između dva ili više oblika ponašanja samostalno bira. Smatra se da je dispozicija uredno obavljena ukoliko je subjekt po svom izboru ispunio neku obavezu. Prema tome, vladajući interes je zadovoljen ispunjenjem bilo kog pravila ponašanja alternativnim (samostalnim) izborom.

Opšte pravne norme odnose se na neodređeni broj subjekata, odnosno na sve subjekte i proizvode svoje dejstvo na sva lica.

Posebne pravne norme odnose se na posebnu kategoriju subjekata i svoje dejstvo proizvode samo na određen krug lica. One regulišu posebne odnose, važe samo na određenoj teritoriji i na poseban način uspostavljaju određenu vrstu odnosa.

Pojedinačne pravne norme su takva pravila ponašanja koja se odnose samo na jedan, tačno određen slučaj i on se, po pravilu, u normi imenuje. Pojedinačne pravne norme nastaju na osnovu opštih pravnih normi i izvode se iz njih.

15. Subjekti prava

Subjekti prava su nosioci prava i obaveza u pravnom odnosu. Svojstvo subjekta prava da bude nosilac prava i obaveza naziva se pravna sposobnost. Pravni poredak zemlje kojoj lice pripada utvrđuje koje je lice sposobno da bude nosilac prava i obaveza, odnosno ima pravnu sposobnost.

Pravna sposobnost jednog lica jeste njegova mogućnost da zasniva pravne odnose sa drugim licima koja su pravno sposobna. Pravni odnosi se mogu zasnivati samo između lica koja imaju status subjekata prava. Tako se pravni odnosi ne mogu zasnivati između lica i stvari, između lica i dijelova prirode, između lica i objekata prava.

Subjekti prava su subjekti kojima pravo stavlja nešto u korist ili na teret, bez obzira na njihovu svijest i volju. Ako su ti subjekti lišeni sposobnosti svijesti i volje, onda u njihovo ime djeluje zastupnik (roditelj, staratelj ili drugo ovlašćeno lice).

Posmatrano istorijski, svojstvo subjekta prava davano je raznim licima, zavisno od društvenog stepena razvoja klasnih interesa vladajuće klase. U periodu nastajanja rimskog prava životinjama je priznavan status

pravnog subjekta i one su mogle da se tuže sudu, dok robovi nisu bili subjekti prava, već su tretirani kao stvari koje se kreću.

U robovlasničkom pravu pravni subjektivitet imaju samo slobodni ljudi, u feudalnom pravu svi ali ne formalno podjednako, a u kapitalističkom i socijalističkom svi formalno jednako sa tendencijom da ta formalna jednakost sve više postane i stvarna jednakost. U savremenom pravu svojstvo subjekta prava priznaje se fizičkim licima (ljudima) i pravnim licima (organizovanim društvenim tvorevinama).

16. Fizička lica

Fizičko lice je živo ljudsko biće (čovjek) kao subjekat prava koje je nosilac prava i obaveza. Da bi ljudsko biće imalo status fizičkog lica, ono mora da zadovolji tri uslova:

- da se rodi živo (da daje znake života),
- da ima ljudski oblik (da nije monstrum) i
- da je nastalo prirodnim putem, tj. rođenjem.

U momentu rađanja fizičko lice postaje subjekat prava.

Sa stanovišta prava, fizička lica imaju tri vrste sposobnosti:

- pravnu,
- poslovnu i
- deliktnu sposobnost.

Pravna sposobnost je sposobnost nekog fizičkog lica kao subjekta prava da bude nosilac prava i obaveza. Pravna sposobnost se stiče rođenjem. Od pravila da rođeno fizičko lice stiče pravnu sposobnost postoji izuzetak u pogledu začetog, a još nerođenog djeteta (*nasciturus*).

Ovakav izuzetak postoji u nasljednom pravu gdje se za nasljednike jednog lica ne smatraju samo lica koja su bila živa u vrijeme njegove smrti. U stvari, ako se dogodi da otac začetog djeteta umre prije rođenja djeteta, nasljedno pravo predviđa izuzetak da začeto dijete u trenutku smrti oca posjeduje pravnu sposobnost za sticanje nasljednih prava, pod uslovom da se kasnije rodi živo i u ljudskom obliku.

Fizičko lice prestaje da bude subjekat prava, u stvari gubi pravnu sposobnost, smrću ili proglašavanjem za umrlog (što utvrđuje nadležni organ po pravilima medicinske nauke). Smrću fizičkog lica nastupaju određene pravne posljedice, odnosno lična prava se gase, brak prestaje da postoji, imovina prelazi na nasljednike, gase se prava i obaveze umrlog.

Poslovna sposobnost je sposobnost određenog fizičkog lica da svojim radnjama i postupcima stiče prava i obaveze. Sva fizička lica nemaju poslovnu sposobnost. Za poslovnu sposobnost neophodna je određena psihofizička zrelost. Zakonodavac svojim imperativnim normama određuje momenat psihofizičke zrelosti i to je momenat sticanja punoljetstva.

U našem pravu punoljetstvo se stiče sa navršenih 18 godina života, kada se stiče i potpuna poslovna sposobnost. Pored potpune poslovne sposobnosti postoji ograničena ili djelimična poslovna sposobnost, a postoje i lica koja su potpuno poslovno nesposobna.

Djelimičnu poslovnu sposobnost imaju lica od 14 do 18 godina života (lice starije od 15 godina može da zasnuje radni odnos i radom može da stiče zaradu i njome raspolaže), a potpuno poslovno nesposobna lica su fizička lica do 14 godina života i punoljetna lica koja su duševno bolesna, odnosno umobolna i nesposobna za rasuđivanje.

Deliktna sposobnost je sposobnost fizičkog lica da odgovara za posljedice svojih deliktних radnji. Deliktna sposobnost se stiče punoljetstvom

kada se smatra da je lice sposobno da rasuđuje i da je svjesno posljedica koje prouzrokuje svojim radnjama. To je potpuna deliktna sposobnost. Lica mlađa od 14 godina deliktno su nesposobna. Lica od 14 do 18 godina su ograničeno deliktno sposobna.

Zakon pravi razliku kod ograničeno deliktno sposobnih fizičkih lica na mlađe maloljetnike (14 do 16 godina života) i starije maloljetnike (16 do 18 godina života). Za mlađe maloljetnike zakon predviđa vaspitne mjere, a za starije maloljetnike, pod određenim uslovima, i maloljetnički zatvor. Zakon predviđa poseban postupak za maloljetna lica, a u prethodnom postupku i kontakt sa psihologom, socijalnim radnikom, pedagogom čija su mišljenja relevantna prilikom izricanja mjere. Da bi se fizička lica pravno identifikovala, označavala i međusobno razlikovala, pravni poredak svake zemlje predviđa određene atribute, odnosno određene oznake raspoznavanja tih lica.

Najčešći atributi fizičkog lica su:

- ime fizičkog lica,
- prebivalište,
- boravište i
- državljanstvo.

Ime fizičkog lica je naziv fizičkog lica na osnovu koga se ono identifikuje i razlikuje od drugih lica. Ime fizičkog lica se sastoji od ličnog, odnosno rođenog imena i porodičnog imena (prezimana). Lično ime se stiče upisom u matične knjige rođenih i njega sporazumno određuju roditelji. Punoljetno lice može pred nadležnim opštinskim organom uprave da pokrene postupak za promjenu ličnog imena. Porodično ime, tj. prezime djeteta dobija prema prezimenu jednog ili oba roditelja, s tim što zajednička djeca ne mogu da imaju različita prezimena.

Prilikom stupanja u brak porodično ime se, po pravilu, mijenja. Supruga najčešće uzima prezime svog supruga, ali je dopušteno i obratno. Lično i porodično ime se stiču, po pravilu, trajno. Nekada se kod fizičkih lica koriste posebna imena (nadimak, pseudonim, konspirativno ime), a nekada se određuju bliži načini za individualizaciju (dodatak imenu, srednje slovo i sl.). Akademske titule i zvanja mogu da se koriste kao sastavni dio imena u skladu sa zakonskim propisima.

Pravo je i dužnost svakog fizičkog lica da se u društvenom životu, poslovnim komunikacijama i pravnim odnosima služe svojim sopstvenim imenom.

Prebivalište (*domicil*) je mjesto u kome se fizičko lice (*građanin*) nastanilo sa namjerom da u njemu stalno živi. Građanin je obavezan da prijavi svoje prebivalište i da ga odjavi prilikom promjene. Evidenciju i kontrolu evidencije prebivališta vodi nadležni opštinski organ unutrašnjih poslova.

Regulisanje prebivališta građana je od posebnog pravnog značaja. Prema prebivalištu se ostvaruju mnoga građanska prava i obaveze, vode sporovi, ispunjava poreska obaveza, utvrđuje mjesna nadležnost suda, itd. Jedan građanin može da ima samo jedno prebivalište.

Boravište je mesto u kome građanin privremeno boravi, bez namjere da tu trajno živi. Naše pravo za boravište vezuje brojne pravne posljedice - utvrđuje se mjesna nadležnost suda u građansko-pravnim sporovima, zaključuje brak, vode bračni i drugi statusni sporovi.

Državljanstvo predstavlja pravnu vezu jednog fizičkog lica (*građanina*) i određene države. To je pripadnost jednog građanina određenoj državi. Državljanstvo građaninu nalaže određene obaveze, ali državljanstvom građanin ostvaruje sva građanska, politička i ekonomsko-

socijalna prava u toj državi, bez obzira da li se nalazi na domaćoj ili stranoj teritoriji.

Državljanstvo kao pravna cjelina predstavlja skup pravnih normi kojima se regulišu odnosi državljanstva. Državljanstvo kao pravna cjelina u isključivoj je nadležnosti jedne suverene države. Svaka država svojim propisima određuje državljansku vezu između jednog fizičkog lica i strane države. Lice bez državljanstva naziva se apatridom, a lice sa dva ili više državljanstva bipatridom.

17. Pravna lica

Pravno lice je posebna organizacija ili zajednica kojoj pravni poredak priznaje svojstvo subjekta u pravu. U većini pravnih sistema u svijetu, pa i našem, svaki je čovjek od rođenja do smrti fizičko lice i pravni subjekt. Međutim, svaka organizacija i zajednica nema svojstvo pravnog lica, već taj status stiču neke društvene tvorevine.

Suština pravnog lica jeste u tome što njega predstavlja skup fizičkih lica (ljudi) koji imaju izvjesna ovlašćenja i dužnosti, ali tako da određene pravne posljedice nisu uračunate njima nego cijeloj organizaciji koja se naziva pravnim licem.

Ta organizacija je jedna realnost, pošto se ljudi u njoj povezuju i ponašaju tako da posljedice njihovih radnji uračunavaju organizaciji, a ne sebi. Tu društvenu realnost pravo priznaje i štiti. Ali, pravni poredak može da ne priznaje neke društvene tvorevine koje štete interesu vladajuće klase, da ih čak zabranjuje, kao što su mafijaške organizacije, razbojničke bande, itd. Postojanje imovine je sastavni dio subjektiviteta pravnog lica koji svojom imovinom odgovara za preuzete obaveze. Da bi pravno lice uistinu uživalo sve prerogative pravnog subjekta, njega pravni sistem treba izričito

da priznaje i određuje imperativnim propisima poimenično. Uticaj države u formiranju pravnog lica zavisi uglavnom od cilja njegovog osnivanja.

Tako, u osnovi postoje tri načina nastanka pravnog lica - sistem prijave, sistem odobrenja i sistem registracije. Koji od ova tri načina ima prednost, zavisi od karaktera pravnog lica. Za pojedine vrste zakonodavac traži upis u sudski registar, a za pojedine osim upisa i odobrenje za stvaranje takvog pravnog lica. U prvom slučaju trenutak upisa je momenat nastanka, a u drugom momenat dobijanja dozvole je momenat nastanka subjekta prava.

U pravnoj literaturi postoje različite kvalifikacije pravnih lica, a kod nas se koristi podjela na društveno-pravna i građansko-pravna lica. U društveno-pravna lica se ubrajaju društveno-političke zajednice (pokrajine, opštine), političke partije, društvene organizacije i udruženja, preduzeća i druge organizacije. Postoji više oblika građansko-pravnih lica, kao što su vjerske zajednice, udruženja građana, zadužbine, fondovi i fondacije građana. Organizacija i zajednica ima svojstvo pravnog lica samo ako ispunjava nekoliko osnovnih obilježja, i to:

- da je uređena pravilima (odluka o osnivanju, statut),
- da ima organe (direktor, upravni odbor, predsjednik, skupština, itd.) koji ostvaruju njegove ciljeve i zadatke,
- da teži ostvarenju dozvoljenog cilja (da njegovi ciljevi nisu protivni javnom poretku, prinudnim propisima i dobrim običajima),
- da ima određenu imovinu za ostvarenje postavljenih ciljeva (pravo svojine na pokretnim i nepokretnim stvarima, novčana sredstva, hartije od vrijednosti i druga imovinska prava),
- da se može identifikovati u pravnom prometu (ime pravnog lica, sjedište pravnog lica, državljanstvo pravnog lica),

- da je postala subjekat prava i stekla pravnu, poslovnu i deliktnu sposobnost.

18. Pojam sporta

Riječ sport potiče od engleske reči *disport* što znači igra, zabava. Istu riječ možemo pronaći i u starofrancuskom jeziku, *desport*, što takođe ima značenje igre, zabave. Na početku XIV vijeka (1306. godine) navedeni izrazi pojavljuju se u novom engleskom riječniku jer su upotrebljavani u književnosti, a tek u XVII vijeku javljaju se u skraćenom obliku, tj. kao sport. Stariji oblik riječi sport zadržao se najduže u španskom i portugalskom jezičkom području (*deporte*) i svoj etimološki korijen vuče iz latinskog jezika. Viljem Šekspir upotrebljava izraz sport za igru, zabavu, razonodu.

Danas se u mnogim zemljama sportom nazivaju različite djelatnosti koje su daleko od toga da bi označavale intenzivnije fizičko vježbanje (šah, filatelija i sl.). Međutim, engleski dramatičar Tomas Kyd (XVI vijek) riječ sport upotrebljava u užem, određenijem smislu koji se danas najčešće upotrebljava - olimpijski sportovi.

Riječnik francuske Akademije nauka tumači sport na sljedeći način: „Sve vrste fizičkog vježbanja, igara vještine ili snage, konjske trke, borbe na vodi, lov sa konjima i psima, gimnastika, mačevanje, automobilizam“. Francuski pomorski oficir G. Herbert, osnivač „prirodne“ metode u gimnastici, kaže da je sport „svaka vrsta fizičkog vježbanja ili djelatnosti kojoj je svrha radnja čije izvođenje počiva na zamisli o borbi s nekim određenim elementom - daljinom, vremenom, preprekom, materijalnim teškoćama, opasnostima, životinjama, protivnikom i, osim toga, sa samim sobom“.

Osnivač modernih Olimpijskih igara Pjer de Kuberten (*Pierre de Coubertin*) kaže „Sport je dobrovoljni i uobičajeni kult intenzivnog mišićnog vježbanja zasnovanog na želji za napretkom, a koji može da ide i do rizika“.

U Prosvetinoj enciklopediji pod pojmom sport podrazumijeva se «njegovanje tjelesnih sposobnosti, njihovo provjeravanje i dalje unapređivanje kroz nadmetanje, borbe i igre»

Iz ovih nekoliko primjera vidimo da je teško definisati pojam sporta jer se radi o vrlo širokom polju fizičkih aktivnosti i djelatnosti na koje se ovaj pojam odnosi. Zato se može konstatovati da koliko ima autora toliko i definicija sporta. Doduše, većina autora se slaže da se glavno obilježje sporta sastoji u dobrovoljnoj fizičkoj aktivnosti u obliku kretanja, koje prati igra i zabava, što doprinosi očuvanju zdravlja i povećanju tjelesnih sposobnosti.

Sport, kao specifičan oblik, odnosno uža obliast fizičkih aktivnosti podrazumijeva:

- određeno tjelesno djelovanje,
- aktivnosti koje su u funkciji dobrog zdravlja,
- individualnu djelatnost pojedinaca u okviru sportskog udruženja ili saveza,
- izlaganje opasnostima koje fizičke aktivnosti nose sa sobom,
- poštovanje pravila ponašanja (sportska pravila) - fer-plej,
- upotrebu sportskih rekvizita,
- takmičenje gdje se odmjeravaju snage stečenih sportskih rezultata,
- postizanje vrhunskih rezultata koji po pravilu donose materijalne koristi (profesionalizam),
- entuzijizam, pasioniranost, požrtvovanje (*citius, altius, fortius* - olimpijski slogan),
- zadovoljstvo, rasonodu, odmor, zabavu.

Sport se danas smatra veoma raširenim društvenim fenomenom, ali u posljednjih dvadesetak godina sport je postao jedna od najvećih privrednih grana sa ogromnim obrtom sredstava.

19. Podjela sportova

Da bi se uspješno pristupilo analizi odgovornosti sportista i sportskih organizacija za štete prouzrokovane sportskim aktivnostima, potrebno je utvrditi osnovne elemente koje u određenom stepenu opravdavaju oslobađanje od odgovornosti za povrede nanijete u sportu, kao i određivanje sportskih grana u kojima ti slučajevi posebno dolaze do izražaja.

Ukoliko se kao mjerilo uzme broj takmičara, moguća je podjela sportova na:

- kolektivne i
- individualne.

Ukoliko se kao mjerilo uzmu uslovi održavanja moguća je podjela sportova na:

- zimske,
- ljetnje,
- one koji se održavaju u zatvorenim prostorima.

Ipak, ukoliko se kao mjerilo podjele sportova uzme građansko-pravna odgovornost, onda je moguća podjela sportova na:

- Sportske discipline u kojima nije sadržana ideja direktne borbe između sportista (atletika, gimnastika).
- Sportske discipline u kojima se takmičari direktno bore jedni protiv drugih ne u snazi, već u vještini. Sportska pravila ovih disciplina

kažnjavaju napad na tjelesni integritet takmičara (gotovo svi ekipni sportovi).

- Borilački sportovi u kojima ne mogu biti primjenjene norme opšteg prava, jer je u sportskim pravilima dozvoljena razmjena udaraca koja može prouzrokovati teške tjelesne povrede, pa čak i smrt. Obzirom na gore navedeno, za borilačke sportove norme opšteg prava su derogirane sportskim pravilima borilačkih sportova.

20. Istorijski aspekt sporta

Kao kolijevka sporta najčešće se uzima Velika Britanija, ali pažljivim istorijskim proučavanjem može se zapaziti da kolijevka sporta nije ni Engleska niti olimpijska Atina, već praistorijsko doba. Počeci sporta naziru se u prvim ljudskim zajednicama koje su shvatile povezanost između sposobnosti u rukovanju oruđima za rad i plodova rada. Najstariji oblici primjene takvih sposobnosti mogu se zapaziti kod lova i ribolova jer su za te aktivnosti bile neophodne posebne fizičke predispozicije. Razvojem ljudskog društva lov biva pravno normiran, pa se već ovde može vidjeti razvoj i nastanak sportskog prava.

Sport je njegovan u antičkim državama Grčke i Rima. Među prvim sportskim disciplinama pominju se rvanje grčko-rimskim stilom i gimnastičke discipline u Sparti. Grčke državice su se, pored ostalog, proslavile olimpijskim sportskim igrama većih razmjera. U to vrijeme u staroj Grčkoj cijenila se i slavila ljepota ljudskog tijela, o čemu svjedoče umjetnička djela poznatih vajara Mirona, Praksitela, Lisipa, Skopasa i Fidije.

Antički pjesnici, a prije svih Homer u Ilijadi i Vergilije u Eneidi, veličaju slavu pobjednika na sportskim nadmetanjima. U starom Rimu

gladijatorske borbe imale su sportski karakter, s tim što je pobjednik dobijao na poklon svoj život.

Kroz srednji vijek sportski karakter su imala nadmetanja ritera, čije je jedino zanimanje bio rat. Kada nije bilo ratova i ratnih pohoda, riteri su provodili vrijeme u gozbama, lovu, međusobnim svađama i dvobojima. Najomiljenija riterska razonoda bili su turniri organizovani na dvorovima kraljeva i krupnih seniora.

Riter je pred okupljenim gledaocima nastojao da svog protivnika pogodi kopljem u šljem ili u štit i da ga izbací iz sedla. Pored lične afirmacije riter-pobednik dobijao je i nagradu.

U srednjem vijeku lov je bio veoma raširena sportska disciplina. Za razliku od ranijih perioda društvenog razvoja, tokom feudalnog doba ustanovljavaju se zaštitne mjere u lovstvu. Naime, pravo lova i prisvajanje divljači u potpunosti je pripalo kralju, odnosno visokoj vlasteli, dok je pravo na lov određenih vrsta divljači pripalo i nižem plemstvu.

Međutim, zbog opasnosti od istrebljenja mnogih vrsta divljači sve zemlje, prije ili kasnije, donose propise kojima ograničavaju lov (npr. lovnu kartu, lovostaj i sl.). Međutim, vlasnici zemlje mogu ustupiti pravo lova na svom zemljištu uz određenu nadoknadu. To je dominalni sistem koji se još naziva i zakupni sistem.

Savremeni sport javlja se u Evropi nakon buržoaskih revolucija u XVI vijeku (nizozemska revolucija), XVII vijeku (engleska buržoaska revolucija) i XVIII vijeku (velika francuska buržoaska revolucija), jer su one omogućile brz razvoj kapitalističke privrede na bazi razvoja nauke i njene tehnološke primjene u proizvodnim procesima svih grana privrede. Tehnološki napredak je omogućio smanjivanje društveno potrebnog radnog vremena i povećavanje slobodnog vremena.

U toku XIX vijeka sport je ljudima pružio dosta zabave i bio je sredstvo za individualni razvoj ili odmor, a najsposobnijim omogućavao afirmaciju kroz postizanje natprosječnih rezultata koji su donosili velike prihode.

Način na koji se koristilo slobodno vrijeme, kao i ustanove koje su nastale, doveli su do razvoja masovnih oblika kulture koja se sve više širila i stavljala pečat na navike i shvatanja industrijskog društva.

Slobodno vrijeme, koje je u prethodnim društveno-ekonomskim sistemima bilo privilegija bogatih, postalo je normalna stvar za običnog građanina. Postavilo se pitanje kako upotrijebiti slobodno vrijeme koje je stajalo na raspolaganju širokim masama?

Sredstva masovne komunikacije i masovnog transporta otvorila su put novim oblicima zabave. Javnost željna zabave i razonode svake vrste, izražavala je želju da se bavi raznim sportovima i rekreativnim aktivnostima. Reforme školskih sistema obuhvatale su proširivanje nastavnih planova i programa sportskim aktivnostima čija je svrha da razvijaju znanja i veštine.

Visoko razvijene države proširuju javne parkove, grade bazene, golf igrališta, stadione, hipodrome i sl. Osim države, problemom slobodnog vremena sve više se bave preduzeća i radnički sindikati da bi svojim članovima omogućili bavljenje sportom i rekreativnim aktivnostima.

U razvijenim zapadnim zemljama odrasli i omladina za vrijeme vikenda odlazili su na utakmice bejzbola, fudbala, hokeja, košarke, rvačke borbe, boks mečeve, konjske trke i druge sportske priredbe. Pojava televizije uzrokovala je da mnogi građani nisu više direktno prisustvovali sportskim događajima. Međutim, kasnija statistika je pokazala da su oni koji su imali TV prijemnik počeli češće posjećivati sportske priredbe nego oni koji ga nisu

imali. Različiti sportovi nisu bili podjednako njegovani u svim zemljama. Neke sportske grane dobile su konačan oblik u različitim zemljama:

- u Engleskoj (boks, tenis, stoni tenis, fudbal, ragbi),
- zimski sportovi u Norveškoj i srednjoj Evropi,
- sportovi na vodi pretežno u mediteranskim zemljama,
- rvanje na Bliskom Istoku,
- košarka, odbojka, hokej na ledu u Sjevernoj Americi,
- gimnastika i atletske discipline u srednjoj Evropi i nordijskim zemljama,
- borilačke vještine u zemljama dalekog istoka.

Pokretanjem modernih olimpijskih igara krajem XIX vijeka sport je stekao širu afirmaciju u svijetu. Najveće uspjehe na svjetskim sportskim takmičenjima postizali su sportisti Sjedinjenih Američkih Država, Rusije, Engleske, Njemačke, Francuske i dr.

21. Temelji sportskog prava

Sportsko pravo razvijalo se istovremeno sa razvojem države i prava. Svoje osnove vezuje za Olimpijske igre, takmičenje koje se svake četvrte godine održavalo u Olimpiji, na sjeverozapadnom dijelu Peloponeza, počev od 776. godine p.n.e.

Igre su se sastojale od gimnastičkih vježbi, trčanja, rvanja, bacanja diska i koplja. Olimpijske svečanosti su trajale pet dana. Prvog dana su prinošene žrtve bogovima, drugog i trećeg dana održavala su se atletska takmičenja, a četvrtog dana konjske trke i trke na dvokolicama. Za publiku su bile najatraktivnije atletske discipline. Posljednjeg dana igara pjesnici su slavili pobjednike koji su kao nagradu dobijali vijenac od lovorovih grančica.

Imena pobjednika unošena su u posebne spiskove. Na teritoriji čitave Grčke oni su dobijali prva mjesta u pozorištima i ukazivane su im najveće počasti.

Cjelokupna Grčka je živjela za Olimpijske igre. Koliko su one bile važne i koliki je bio značaj pravnih sportskih normi, govori činjenica da su sudije, helanodici, koji su sudili na Olimpijskim igrama, tokom čitavih deset mjeseci primali pouke od čuvara zakona (*nomofilaka*) koji su bili stručnjaci u olimpijskim propisima (tehničkim i moralnim).

Dakle, helanodici su utvrđivali da li su prijavljene atlete vježbale u svojoj postojbini, da li su dostojni da prisustvuju igrama i da li njihova starosna granica odgovara propisima.

Ne samo da su helanodici provjeravali takmičare preij igara, već su i za vrijeme održavanja istih određivali tok takmičenja - takmičari koji se nisu pridržavali propisanih normi i pravila bivali su isključeni iz igara, presuđivali su u sporovima izričući kazne, čak i lično kažnjavali bičem ili šibama.

Obično je na igrama bilo deset helanodika, a oni su posebno kažnjavali pokušaje podmićivanja sudija ili protivnika, kao i bilo koji oblik korupcije, kršenja svetog mira, tj. ometanje prolaza strancima ili izazivanje sukoba. Ovaj posljednji razlog kažnjavanja povlačio je sa sobom najteže sankcije - sa igara bi bili isključivani cijeli gradovi. Međutim, helanodici nisu bili svemogući jer su i oni sami bili izloženi kontroli, odnosno kazni ukoliko bi donijeli nepravednu odluku. Glavni izvršitelj odluka helanodika bio je vrhovni olimpijski službenik - alitarh, koji je bio na čelu čete izvršilaca. Treba naglasiti da su helanodici za svoj rad i trud na igrama bili nagrađivani samo počastima, a prije početka igara zaklinjali su se pred kipom boga Zeusa da će se nepristrasno i pošteno pridržavati propisa.

U antičkoj Grčkoj, pored igara u Olimpiji, postojale su i druge poznate igre kao što su Istamske, Nemejske i Pitijске, a njima se mogu dodati i Panateneje koje su bile održavane u staroj Atini.

Vremenom su igre u Olimpiji postale najveće i najvažnije sportsko takmičenje antičkog svijeta, što se može vidjeti iz činjenice da se u antičkoj Grčkoj uveo običaj računanja vremena po održavanju Olimpijskih igara.

Sportsko takmičarski duh možemo primjetiti kod vaspitanja mladića u aristokratskoj Spartanskoj državi u kojoj je važnu ulogu imala vojna organizacija. Da bi stvorila sposobne ratnike država je izuzetnu pažnju posvećivala vaspitanju dječaka od sedam do osamnaest godina. Mladići su obučavani u naročitim školama - gimnazijama.

Težište rada bilo je na gimnastičkim vježbama, bacanju koplja i diska i izlaganju izuzetnim naporima da bi mogli podnositi tegobe ratnog života. Istovremeno su ih učili da poštuju starce i preziru helote.

Spartansko vaspitanje je obuhvatalo i vježbanje u davanju kratkih odgovora – „Lakonizam“. Kao odrasli ratnici, Spartanci su se okupljali na zajedničko objedovanje koje se zvalo sisitija.

Vremenom su Olimpijske igre potisnute u zaborav, da bi se tek pred kraj XIX vijeka arheološkim otkrićima antičke Olimpije počela stvarati slika o sjaju antičkih igara. Takav oživljeni mit je pobudio interese mnogih koji su počeli maštati o obnovi sličnih igara. Rumunski bogataš Zappas, porijeklom iz Epira, bio je prvi mecena obnove igara, ali one su prije bile kermes nego sportske igre. Ipak, najvažnija ličnost u obnovi modernih Olimpijskih igara bio je baron Pjer de Kuberten (Pierre de Coubertin). On je 1892. godine, na proslavi petogodišnjice saveza francuskih sportskih društava za atletiku održanoj na Sorboni, predložio obnovu drevnih grčkih periodičnih Olimpijskih igara i njihovo prilagođavanje modernom sportu.

Uprkos velikim teškoćama, pa i otvorenom protivljenju, Kuberten je odlučno branio svoj nacrt obnove igara. Njegov prijedlog o obnovi igara bio je prihvaćen na međunarodnom sportskom kongresu u Parizu 1894. godine.

Sam Kuberten je za Olimpijske igre pripremio osnovne odredbe i organizacione pojedinosti (principe, protokol igara sa zakletvom takmičara, redosljed svečanosti otvaranja i zatvaranja), a potom je novoformirani međunarodni Olimpijski komitet napravio opšta pravila i propozicije Olimpijskih igara.

Ona su vremenom mijenjana i dopunjavana, ali su uvijek zadržala svoju osnovnu olimpijsku ideju - propise o obaveznom ceremonijalu pri otvaranju i zatvaranju igara, kao i polaganje olimpijske zakletve od strane takmičara i sudija.

22. Propozicije sportskih takmičenja

Propozicije su skup uslova i najvažnijih odredbi za pravilno organizovanje i održavanje nekog takmičenja. Postoje opšte i posebne propozicije.

Opšte propozicije sadrže one uslove i odredbe neke sportske organizacije koje su zajedničke za sva takmičenja u određenoj sportskoj grani, a održavaju se redovno. Pomoću propozicija rješavaju se pitanja kao što su:

- pravo učestvovanja na određenom takmičenju i dodjeljivanje organizacije nekom klubu, gradu ili zemlji,
- finansijski uslovi,
- sistem kvalifikacija,
- nagrade na takmičenjima.

Posebne propozicije sadrže većinu odredbi iz opštih propozicija, a posebno odredbe koje se odnose na jedno određeno takmičenje i vrijede za jednu sportsku granu kao, na primjer, za fudbalski turnir. Takve propozicije obavezno sadrže pojedinosti o vremenu održavanja takmičenja, pregledu sportskih objekata i mjesta za održavanje takmičenja, odredbe kojima se određuje da će se takmičenje održati u skladu sa postojećim pravilima sporta i dr.

Međunarodni olimpijski komitet (MOK) riješava pitanja opšteg značaja po svojim pravilima, a tehnička pitanja na osnovu opštih propozicija. Tako su, na primjer, precizno određeni kvalifikacioni nastupi za učešće na takmičenju, kao i pravo sudjelovanja na završnom dijelu takmičenja. To važi i za sistem žrebanja ekipa i pojedinaca za predtakmičenja, odnosno završni deo takmičenja.

U istoriji sporta donošene su propozicije i propisi za pojedine sportske grane, ali su prvi detaljni propisi u oblasti amaterskog sporta usvojeni na međunarodnom atletskom kongresu u Parizu 1894. godine. MOK je preuzeo na sebe brigu o ovim propisima. Međunarodni propisi o amaterizmu u sportu, objavljeni 1894. godine, imaju sedam zahtjeva:

- Amaterom se smatra sportista koji nije nikada sudjelovao na takmičenju za novac čija je vrijednost veća od 50 američkih dolara.
- Amateru je zabranjeno da se takmiči sa profesionalcima. Međutim, savezi ili udruženja društava smiju dozvoliti samo zajednička takmičenja amatera i profesionalaca ako nagrade nemaju veliku novčanu vrijednost.
- Profesori ili plaćeni učitelji sportskog vježbanja nemaju pravo da se takmiče sa sportistima amaterima. Niko ne može biti amater u jednoj sportskoj grani ako je istovremeno profesionalac u nekoj drugoj.

- Svaka povreda propisa o amaterizmu povlači diskvalifikaciju amatera. Vraćanje amaterskog statusa sportisti moguće je samo ako je takva diskvalifikacija izazvana greškom, neznanjem ili je izrečena u dobroj namjeri da se zaštite amaterski principi.
- Amaterstvo gubi sportista koji stiče novac prodajom dobijenih priznanja.
- Novac koji se skupi prodajom ulaznica smije se podijeliti samo društvima čiji sportisti sudjeluju na takmičenjima, i to kao naknadu za troškove putovanja, ali nikada neposredno samim takmičarima. Takmičar smije putovati samo na poziv društva čiji je član.
- Javne opklade su nespojive s amaterizmom, a društva su obavezna da se suprotstave takvim pojavama svim raspoloživim sredstvima. Sportove treba usmjeriti na čisti amaterizam jer ne postoji trajni razlog koji bi opravdao novčane nagrade.

Ovi propisi za amatere u sportu odgovaraju razdoblju u kojem su se sportom mogli baviti samo imućni ljudi sa dovoljno sredstava i vremena. MOK je nastojao da što duže primjenjuje propise za amatere, ali nove ekonomske zakonitosti su uticale tako da se od ovih principa sve više odstupalo. Istina, propisi za sama takmičenja su ostali nepromijenjeni, pa su oni i nadalje vjerodostojan izvor sportskog prava.

23. Sport i omladina

Popularizacija sporta je od veikiog značaja, bez obzira što je uticaj štampe i elektronskih medija veliki. U tome posebno mesto ima internet koji danas predstavlja jedan od značajnih činilaca širenja sporta i sportske kulture u globalnim razmjerama.

Od najranijeg djetinjstva roditelji treba da posvete pažnju djetetu i njegovom psiho-fizičkom razvoju. Do pete godine potrebno je podsticati dijete da se igra slobodno i bavi početnim fizičkim aktivnostima, poput hodanja, trčanja, skakanja, bacanja i hvatanja predmeta. Od pete do sedme godine moguće su osnovne gimnastičke vježbe, preskakanje konopca, vožnja rolera, igre sa loptom, klizanje i plivanje. Tek od osme godine dijete je fizički i psihički sposobno da upražnjava sport koji ima svoju strukturu i pravila.

Fizičke aktivnosti i sport imaju blagotvorno dejstvo na funkcionisanje vitalnih organa kod djeteta u razvoju, doprinose razvoju kostiju, mišića, poboljšavaju funkcije srca i pluća, regulišu tjelesnu težinu itd., a pored toga kroz igru i sport se razvija drugarstvo, stiču prijatelji i tako se ostvaruje socijalizacija ličnosti.

U razvijanju afiniteta i ljubavi prema sportu veoma značajnu ulogu imaju roditelji, naročito ako su i oni fizički aktivni i ako mogu da svojim primjerom postanu uzor svojoj djeci. Veoma je važno da roditelji vode djecu na sportske priredbe gdje oni mogu da vide i osjete sve lijepe i uzbudljive trenutke koje sport pruža, a koji će ih motivisati da se i oni aktivno uključe u sportski život.

Već je pomenuto da nije preporučljivo bavljenje organizovanim sportom djece prije navršene sedme-osme godine, odnosno prije nego što su u stanju da za to pokažu pravi, sopstveni interes. U jednoj anketi djece starijeg uzrasta, od deset do osamnaest godina, na pitanje koji su razlozi bavljenja sportom, na prvom mjestu je odgovoreno riječima „da bi se zabavili“, na drugom „da poboljšaju svoje vještine“, a tek na posljednjem mjestu bio je odgovor „da bi pobjeđivali“.

Organizovano bavljenje sportom podrazumijeva rad sa trenerom, utvrđene termine za treninge, poštovanje pravila koja važe za taj sport i dr. Svi ti zahtjevi mogu djecu da obeshrabre.

Međutim, pravilan odnos trenera i roditelja mogu da ublaže ovaj negativni efekat. Djeci treba podrška i podsticaj od roditelja i trenera. Riječi pohvale su dobra motivacija, a kritika treba da bude odmjerena, jer su djeca osjetljivija na kritiku od odraslih.

Zahtjevi u pogledu postizanja bojjih rezultata treba da budu odmjereni, a roditelji treba da se prisjete šta su mogli i kako su igrali kada su bili tog uzrasta. Nikada se preko djeteta ne smiju ostvarivati neostvarene sportske želje i karijere.

24. Nastanak sportskih disciplina

Nastanak sportskih disciplina ima svoju istoriju. Veći broj sportova je nastao u drevnim civilizacijama: boks, rvanje, gimnastika, kajak, kanu, mačevanje, badminton, boćanje, planinarstvo, plivanje, atletika, ribolov, fudbal, itd.

Većina sportskih disciplina je nastala u Evropi odakle su se prenosile na druge kontinente od strane intelektualaiaca, umjetnika, filozofa, pisaca, ali i preko kolonijalne uprave ili sportista.

Iz Engleske prenose se na široko englesko govorno područje tenis, stoni tenis, plivanje, vaterpolo, atletika, veslanje, hokej na travi, kriket, ragbi, konjički sport, bodi-bilding, pikado, skvoš, poverlifting i dr. U Škotskoj su nastaii golf, kajak, kanu, karling, klizanje. U koledžu Ragbi u blizini Oksforda uvedeni su sportovi veslanje, plivanje, golf, kriket, fudbal i ragbi.

Postavlja se pitanje zašto se najveći broj sportova javio u Engleskoj? Odgovor bi se mogao naći u činjenici da je Velika Britanija bila velika kolonijalna sila što je omogućilo višim i srednjim slojevima društva da, zahvaljujući životu od rente, omoguće sebi i svojim članovima porodice život u dokolici. Da bi ispunili svoje slobodno vrijeme nalazili su zabavu u raznim igrama, pa su tako otkrivali nove vrste sportskih aktivnosti. Tako je sport u Engleskoj postao sastavni dio vaspitanja i sredstvo u formiranju ličnosti.

U Švajcarskoj je nastao bob i skeleton, u Danskoj rukomet, u Njemačkoj automoto sport, u Norveškoj nordijsko skijanje, u Austriji alpsko skijanje i dizanje tegova, a u Holandiji jedriličarstvo. U Nordijskim zemljama nastao je orijenting, u Francuskoj rvanje grčko-rimskim stilom, u Rusiji sambo, u Kini kung-fu, u Japanu džudo, aikido, karate, kendo, sumo rvanje, u Koreji tekvondo, u Kanadi hokej na ledu, a u SAD košarka i odbojka.

U cilju veće popularizacije određenog sporta u Sjedinjenim Američkim Državama je došlo do transformacije nekih sportova po želji publike, medija, sportske industrije, ali i zbog približavanja stilu američkog načina života. Tako su nastali američki fudbal, umjetničko klizanje, triatlon, bejzbol, kik-boks, snoubord, džet-ski, pejtntbol i drugi, kako se to kaže, ekstremni sportovi.

Bez obzira što su razni sportovi nastali u određenim istorijskim uslovima i u raznim zemljama, među sportskim aktivnostima postoji sveopšta povezanost uslovljena procesom globalizacije koja zahvata sve segmente društva: trgovinu, tokove kapitala, investiciona ulaganja, transfer tehnologije, razmjenu ljudi itd.

Međutim, nemaju svi sportovi podjednaku popularnost u svijetu. Mogli bi izdvojiti fudbal i košarku kao sportove koji su popularni na skoro svim meridijanima, dok se većina sportova upražnjava na regionalnom nivou, što je u najvećem broju slučajeva uslovljeno karakteristikama podneblja, na primjer, zimski sportovi u nordijskim zemljama, Sjevernoj Americi, itd.

Za popularnost određenog sporta važni su društveno-ekonomski uslovi. Proces globalizacije je zahvatio sve segmente društveno-ekonomskog razvoja, a samim tim i sport na međunarodnom planu, čime je umanjen njegov značaj u okviru nacionalnih granica. Danas su veliki sportski klubovi postali multinacionalne kompanije koje posluju van nacionalnih granica sa tendencijom širenja popularnosti i osvajanja novih tržišta.

Globalizacija sporta počinje 70-ih godina XIX vijeka modifikacijom engleskog kriketa u američki bejzbol kada se u sport počinje uvlačiti komercijalni model prelaskom bejzbol igrača amatera u nacionalnu asocijaciju profesionalnih bejzbol igrača. Povećani interes gledalaca za sportska takmičenja u bejzbolu i sve veća medijska promocija ovog sporta ubrzala je prodaju sportske opreme u prodavnicama, najprije pored bejzbol igrališta, a potom i širom SAD.

Širenjem profesionalizma u tenisu, veslanju i drugim sportovima ubrzava se prodaja sportske opreme u Sjedinjenim Državama i Evropi i za druge sportove, kao što su ribolov, klizanje, kriket, ragbi, fudbal, boks, atletika, golf, biciklizam, zimski sportovi, itd. Proizvođači sportske opreme pomažu organizovanje sportskih manifestacija, pružaju stručnu pomoć trenerima, igračima, i učestvuju u izgradnji sportskih objekata.

U toku i između dva svjetska rata sport se stavlja u službu ostvarivanja ratnih ciljeva. U zemljama potencijalnih agresora formiraju se

streljaštvo, mačevanje, konjičke trke, gimnastika i sl., dok se u slovenskim zemljama osnivaju sokolske organizacije koje se baziraju na amaterskim principima kao protivteža agresorskim pripremama. Poslije nekoliko kriznih perioda, osamdesetih godina XX vijeka ogroman broj mladih ljudi izražava želju da se bavi fizičkim vježbanjem u funkciji lijepog izgleda. Tu su, prije svega, popularni aerobik, džoging, bodi-bilding, i dr. Sve veći značaj dobijaju velika spektakularna sportska takmičenja za koja televizija pokazuje sve veći interes. Televizijska prava i sponzorstvo donose i do 85% prihoda organizatorima velikih sportskih takmičenja.

Vrhunski sportisti ostvaruju ogromne prihode i stiču veliku popularnost kao što su Džordan, Lauda, Stenmark, Borg, Šumaher, Bubka, a naročito veliki broj fudbalera.

25. Vrste sportskih grana

U okviru sportskih aktivnosti u svijetu su prisutne sljedeće sportske grane, o kojima ćemo nadalje govoriti.

Iz pregleda predmetnih sportskih disciplina više je nego uočljivo da su se iste mogle razvijati samo uz primjenu propisa i propozicija. Drugim riječima, bez prava, i to specifičnog prava, one ne bi bile ono što su danas. Pravni propisi koji su primjenjivani u regulisanju ovih, a i svih drugih sportskih disciplina dio su nove, posebne vrste prava.

Riječ je o sportskom pravu koje je u moderno vrijeme sve prisutnije i koje zajedno sa ugovornim pravom ima veliko značenje u funkcionisanju cjelokupnog svjetskog sporta. Sportsko pravo, kao uostalom i cjelokupna pravna nauka, mijenja se u zavisnosti od promjene savremenih društveno-ekonomskih odnosa, a evidentno je da je sportsko pravo nastalo na

običajnom pravu primjenom brojnih podzakonskih akata (pravilnika, uputstava i dr.).

26. Atletika

U starom vijeku atletika je obuhvatala sve sportske discipline zbog čega se ona naziva „kraljica sportova“, a vremenom je izvršena podjela na laku i tešku.

Prvi amaterski atletski klub osnovan je 1865. godine u Londonu, a naredne godine održan je prvi nacionalni šampionat Engleske u atletici. Međunarodna amaterska atletska federacija IAAF (International Amateur Athletic Federation) osnovana je 1912. godine kada je ustanovljena lista prvih svjetskih rekorda.

U našim krajevima atletiku je prvi uveo Aleksandar Demetrović u somborsku gimnaziju 1872. godine. Naši atletičari Dušan Milošević i Dragutin Tomašević su učestvovali na Olimpijskim igrama 1912. godine u Stokholmu, što je prvi nastup naših atletičara na Olimpijskim igrama.

Za razvoj atletike od značaja je formiranje Jugoslovenskog atletske saveza 1921. godine od kada počinje formiranje atletske klubova, a zatim redovnije učešće naših atletičara na međunarodnim takmičenjima. Značajnije rezultate ostvario je Ivan Gubijan na Olimpijskim igrama u Londonu osvojivši srebrnu medalju u bacanju kladiva. Drugo mjesto i srebrnu medalju osvojio je Franjo Mihalić u Melburnu 1956. godine u maratonu.

Najveći uspjeh na međunarodnoj sceni je postigla Vera Nikolić u disciplini 800m na takmičenju u Londonu 1968. godine kada je osvojila prvo mjesto sa rezultatom 2 min. i 5/10 sekundi.

Atletika je sportska grana koja obuhvata sportska nadmetanja u hodanju, trčanju, skokovima i bacanju.

Prema IAAF-u sportske discipline na otvorenom prostoru su:

MUŠKARCI	ŽENE
a) na otvorenom prostoru	
100m; 200m; 400m; 800m; 1000m 1500m	100m; 200m; 800m; 1000m, 1500m
1 milja	1 milja
2000m; 3000m; 5000m; 10000m	2000m; 3000m; 5000m; 10000m
20000m; 1 čas	20000m; 1 čas
25000m; 30000m	25000m; 30000m
Polumaraton	Polumaraton
Maraton (42,195 km)	Maraton (42,195 km)
3000 stiplčez	3000 stiplčez
110m s preponama	100m s preponama
400m s preponama	400m s preponama
Skok u vis; skok s motkom	Skok u vis; skok s motkom
Skok u dalj; troskok	Skok u dalj; troskok
Kugla	Kugla
Disk	Disk
Kladivo	Kladivo
Koplje	Koplje
Dekatlon	Heptatlon
20km; 30km; 50km hodanje hodanje	5km; 10km; 20km
2 časa hodanje	
4x100m; 4x200m; 4x400m	4x100m; 4x200m; 4x400m
4x800m; 4x1500m	4x800m
b) u zatvorenom prostoru	
50m; 60m; 200m; 400m; 800m;	50m; 60m; 200m; 400m; 800m;
1000m i 1500m	1000m i 1500m

Milja	Milja
3000m; 5000m	3000m; 5000m
50m; 60m s preponama	50m; 60m s preponama
Skok u vis, u dalj, s motkom	Skok u vis, dalj, s motkom
Troskok	Troskok
Kugla	Kugla
Heptatlon	Pentatlon
5000m hodanje	3000m hodanje
4x200m; 4x400m; 4x800m	4x200m; 4x400m; 4x800m

27. Aikido

Aikido je nastao u Japanu, a tvorac ove discipline je Morihej Uešiba. Međunarodna aikido federacija - IAF (International Aikido Federation) ustanovljena je 1974. godine

Aikido je grupna vještina rukovanja mačem i kopljem sinhronizovana sa religiozno-filozofskim razmišljanjem. Vježba se sa partnerom, ne sa protivnikom.

28. Auto-moto sport

Automobilizam kao sport počeo se razvijati uporedo sa razvojem automobilske industrije početkom XX vijeka. Velike svjetske automobilske kompanije su iskoristile ovaj sport da se bolje predstavljaju i reklamiraju svoje nove proizvodne programe.

Međunarodni automobilski savez osnovan je 1904. godine pod nazivom Međunarodno udruženje priznatih automobilskih klubova, a na kongresu 1946. godine taj naziv je promjenjen u FIA.

U izgradnju sportskih poligona i automobilskih pisti, kao i na davanje velikih nagrada učesnicima reli trka, plasirana je ogromna suma novca (posebno vozačima „Formule 1“).

Organi FIA su:

- Generalna skupština,
- Komitet,
- Izvršni komitet,
- Stalne i privremene komisije,
- Odbor za finansije i
- Sekretarijat.

Stalne komisije FIA su:

- Međunarodna turistička komisija,
- Međunarodna saobraćajna komisija,
- Međunarodna carinska komisija,
- Međunarodna komisija za karting,
- Međunarodna tehnička komisija i
- Međunarodna sportska komisija.

Međunarodna sportska komisija priprema prijedlog Komiteta o svim pitanjima sporta, a posebno za međunarodni sportski kalendar. Takođe, ona se bavi proučavanjem međunarodnog sportskog pravilnika s gledišta potrebnih modifikacija, revizijom i pripremanjem diskusija i usvajanjem od strane Komiteta. U domenu Komisije su i pripremanje žalbenih elaborata i prigovora u slučaju povrede pravilnika i sazivanje međunarodnog suda prema potrebi za priznavanje svjetskih rekorda.

29. Badminton

Ova drevna igra prenijeta je iz Indije u Englesku krajem XIX vijeka. Poslije izvršene standardizacije pravila igre, 1899. godine održan je engleski šampionat u badmintonu.

Međunarodna badminton federacija IBF (International Badminton Federation) osnovana je 1834. godine. U nju je do danas učlanjeno 147 zemalja. Ova sportska disciplina pojavila se na Olimpijskim igrama 1992. godine u Barseloni.

30. Bejzbol

Nacionalni sport Sjedinjenih Država, bejzbol, nastao je sredinom XIX vijeka. Na programu Olimpijskih igara pojavio se 1992. godine u Barseloni.

Međunarodna bejzbol federacija IBAF (International Baseball Federation) je osnovana 1938. godine sa sedištem u Lozani i u nju je učlanjeno 112 zemalja.

Od međunarodnih takmičenja izdvajamo Svjetski kup, Svjetski šampionat, Internacionalni kup i Olimpijski bejzbol turnir.

31. Biciklizam

Biciklizam, kao sportska disciplina, razvija se od sredine XIX vijeka. Međunarodni biciklistički savez ICA (International Cycling Association) formiran je u Londonu 1892. godine, a osam godina kasnije prerastao je u Međunarodnu biciklističku uniju UCI (Union Cycliste Internationale). Svjetsko prvenstvo profesionalaca održava se od 1895. godine. Na programu

Olimpijskih igara biciklizam se pojavio 1896. godine u Atini, a od 1984. godine na Olimpijskim igrama se pojavljuju i žene.

Od međunarodnih takmičenja treba pomenuti i trke profesionalaca - etapna trka kroz Francusku Tour de France i trku kroz Italiju Giro d'Italia, kao i trke amatera Prag-Berlin-Varšava. Biciklističke trke se održavaju na pisti (veledromu), kao drumske trke (etapne, brdske i dr.) i kros-kantri takmičenje (mountain biking).

32. Bob

Bob se kao sportska disciplina javlja krajem XIX vijeka, a nakon Prvog svjetskog rata počinju intenzivnija takmičenja širom evropskih zimskih centara.

Razvoj ovog sporta doveo je do formiranja Međunarodne federacije FIBT (Federation International de Bobsleigh et de Tobogganing) 1923, a trke četvorosjeda u muškoj konkurenciji uvrštene su u program Olimpijskih igara 1932. godine.

33. Bodi bilding

Začetak savremenog bodi biidinga vezuje se za Eugen Sandova koji je razradio sistem vježbanja u cilju oblikovanja tijela i povećanju fizičke snage sportiste. Osnivanjem Međunarodne federacije IFBB (International Federation of Body Builders) 1946. godine počinje organizovano takmičenje u međunarodnoj konkurenciji. Danas ova organizacija broji 173 države članice. Prvi nacionalni šampionat u bivšoj Jugoslaviji održan je 1966. godine.

34. Boks

Boks, (eng. *boxing*, mali ogradjen prostor) je vrsta sporta u kojem se dva takmičara bore šakama po posebnim pravilima u određenom broju rundi. U Evropu je boks prenesen sa istoka (Vavilon, Persija, Egipat), najpre preko Krita u Mikenu, a potom se proširio po celoj Grkoj. Iz Grčke je prenesen u Rim, a iz Rima se proširio po tadašnjem zapadnom svijetu.

Bokzerska pravila su se stalno mijenjala, ali su ih se svi bokseri morali pridržavati jer su u suprotnom bili kažnjavani. Tako je, na primjer, na 71. Olimpijskim igrama (496. godine) bokser Kleomedes ostao bez pobjede jer je usmrtio protivnika, a na 93. igrama kažnjen je bokser Evpolos jer se borio za novčanu nagradu.

Tek je 1742. godine Džek Brotn (Jack Broughton) sastavio pravila modernog boksa u 29 paragrafa. Na taj način je primitivno pesničenje, kako su do tada zvali boks, ušlo u red organizovanih sportova. Očigledno je da bez pravnih sportskih propisa nije bilo moguće efikasno modernizovati sport, odnosno sportske discipline.

Pravila modernog boksa dopunjena su prvi put 1839. godine, a drugi put 1853. godine. Ipak, radikalna reforma je uslijedila 1865. godine i vezuje se za ime Markiza od Kvinsberija, a odnosila se na skraćivanje trajanja rundi. Runde su svedene na tri minuta, a između njih je uveden odmor od jednog minuta.

Prema pravilima Engleske amaterske federacije 1888. godine je došlo do prve javne podjele boksera na profesionalce i amatere. Do jačanja amaterskog boksa dolazi 1920. godine kada je osnovana Međunarodna federacija amaterskog boksa. Po pravilima ove organizacije bokser gubi amaterski status ako se takmiči:

- za novac,
- za veću nagradu osim simbolične sportske nagrade,
- sa profesionalcem,
- više od devet minuta (tri runde),
- ako van mjesta boravka godišnje provede 21 dan, osim učešća na Olimpijadi,
- ako na putu prima veći džeparac od dva USA dolara dnevno,
- ako učestvuje u posebnim pripremama.

Borbe golim rukama i sa zahvatima koji su imali elemente rvanja vođene su sve do 1889. godine, a posljednji šampion bio je Amerikanac Džon Saliven. Od tada su uvedene borbe sa rukavicama.

Engleski učitelj mačevanja Džejms Fig (James Figg) se smatra osnivačem modernog boksa jer je doprineo uvođenju novih pravila takmičenja koja i danas važe.

Takmičari su raspoređeni u 12 kategorija:

- papir do 48 kg,
- bantam do 54 kg,
- pero do 57 kg,
- laka do 60 kg,
- poluverter do 63 kg,
- velter do 67 kg,
- polusrednja do 71 kg,
- srednja do 75 kg,
- poluteška do 81 kg,
- teška do 91 kg i
- superteška preko 91 kg.

Ring na kome se održavaju bokserska takmičenja je dimenzija 6,1 x 6,1 m. Od 1882. godine održavaju se takmičenja profesionalnih boksera za titulu prvaka svijeta. Na Olimpijske igre boks je prvi put uvršten 1904. godine na igrama u Sent Luisu. Međunarodni bokserski savez za profesionalce formiran je 1911. godine, a za amatere 1920. godine.

35. Vaterpolo

Krajem XIX vijeka vaterpolo se počeo razvijati u Škotskoj, a zatim se proširio na ostale evropske zemlje. Vaterpolo takmičenja se održavaju u bazenima dužine 50 m sa minimalnom temperaturom vode od 26 stepeni Celzijusa. Ekipu čine golman i šest igrača. Lopta za vaterpolo je obima 68-71 cm, težine od 400 do 450 gr. Utakmica je podijeljena na četiri četvrtine od po sedam minuta.

Vaterpolo se od 1900. godine pojavljuje na Olimpijskim igrama, a od 1973. organizuju se i svjetska prvenstva

Kod nas se ovaj sport počinje organizovano razvijati od 1919. godine. Od 1950. godine vaterpolo reprezentacija stare Jugoslavije počinje bilježiti sve značajnije uspjehe u međunarodnoj konkurenciji. Osvojena je zlatna medalja na Olimpijskim igrama u Meksiku 1968., Los Anđelesu 1984. i Seulu 1988. godine.

36. Veslanje

Porijeklo veslanja seže u daleku prošlost. U starom vijeku veslanje se koristi kao vid zabave, a u novije vreme prve trke su održane u Engleskoj na rijeci Temzi 1715. godine. Međunarodna veslačka federacija FISA (Federation Internationale des Societes d'Aviron) osnovana je u Torinu 1892. godine, a već slejedeće godine organizovano je prvenstvo Evrope. U program Olimpijskih igara veslanje je uključeno 1990. godine.

Olimpijske discipline su: skif (samac), dubl skul, četverac skul, četverac i osmerac.

Veslački savez Jugoslavije osnovan je 1922. godine, a bivša Jugoslavija je postala član FISA 1924. godine

37. Gimnastika

Gimnastička vežbanja su upražnjavana još u starom vijeku. Pet gimnastičkih disciplina (vratilo, razboj, karike, konj sa hvataljkama i preskok) uvrštene su u program obnovljenih Olimpijskih igara 1896 godine.

Međunarodna gimnastička federacija FIG (Federation Internationale de Gymnastique) osnovana je 1887. godine. Od 1928. godine na Olimpijskim igrama u Amsterdamu nastupaju i žene.

38. Golf

Golf kao sportska disciplina javio se u XV vijeku u Škotskoj, a u XIX vijeku širio se velikom brzinom na svim meridijanima.

Od 1900. godine golf je uvršten u program Olimpijskih igara, ali je ova igra bila znatno popularnija zbog takmičenja na turnirima gdje su za pobjednike dodeljivane velike novčane nagrade.

U Vašingtonu je 1958. godine osnovan Svjetski savjet amaterskog golfa WAGC (World Amateur Golf Council) radi organizovanja Svjetskog amaterskog timskog šampionata u golfu. Ova organizacija je 2003. godine promijenila ime u Međunarodnu Golf Federaciju IGF (International Golf Federation). Golf se igra u prirodi, na terenu 30 do 70 ha koji može biti različitog oblika na kome su ugrađene 9 ili 18 rupa. Pobjednik je onaj takmičar koji sa što manje udaraca savlada sve rupe.

39. Dizanje tegova

Moderni oblik dizanja tegova se javlja u drugoj polovini XVIII vijeka, a atletski klubovi se počinju formirati krajem XIX vijeka kada su definisana i prva pravila na osnovu kojih je 1891. godine održan svjetski šampionat u dizanju tegova. Ova sportska disciplina je uvršćena u program Olimpijskih igara u Atini 1896. godine.

Međunarodna federacija za dizanje tegova IWF (International Weightlifting Federation) formirana je 1905. godine i u nju je do danas učlanjeno 167 zemalja. Ova disciplina je prisutna na Olimpijskim igrama od 1920. godine.

40. Jedriličarstvo

U cilju ujednačavanja pravila ove sportske discipline, 1906. godine formirana je Međunarodna jaht rejsing unija IYRU (International Yaht Racing Union) koja je do danas okupila 122 zemlje.

Takmičenje se izvodi u klasama tzv. „istog dizajna" tj. jedrilica koje su izgrađene po istovjetnim specifikacijama (težina, veličina, oblik i veličina jedara). Na zvaničnim takmičenjima se pojavljuju jedrilice sa i bez kobilice, jedrilice sa višestrukim trupom (katamarani) i vindsurf klasa (daske za jedrenje).

41. Kajak i kanu

Organizovano bavljenje ovim sportom počinje formiranjem Međunarodne kanu federacije ICF (International Canoe Federation) 1924. godine. Te godine na Olimpijskim igrama u Parizu kajak i kanu se pojavljuju kao demonstrativni sport, a od 1948. godine ovaj sport je redovno na programu Olimpijskih igara.

Prvi kajakaški savez na teritoriji stare Jugoslaviji osnovan je 1936. godine. Takmičenja u kajaku i kanu održavaju se na mirnim i divljim vodama.

42. Karate

Ovaj sport se vezuje za majstora Funakošija (Funakoshi) (1868-1955) koji je bio na čelu Društva borilačkih vještina Okinave. On je po pozivu ministra prosvjete Japana 1922. godine predstavio ovaj sport studentima tokijskog univerziteta i od tada se ova sportska disciplina počela brzo širiti po čitavom svijetu.

Sušтина ove borilačke vještine sastoji se u upotrebi šaka i drugih dijelova tijela sinhronizovano sa intelektualnim sposobnostima takmičara.

Borbe se odvijaju na strunjači dimenzija 10 x 10 m.

Početak međunarodnih takmičenja se vezuje za formiranje Svjetskog udruženja karate organizacija WUKO (World Union of Karate Organizations). Prvi karate svjetski šampionat održan je 1970. godine uz učešće sportista iz 33 zemlje

43. Kik-boks

Ova borilačka vještina je nastala u Sjedinjenim Državama sedamdesetih godina XX vijeka.

Svjetska kik-boks asocijacija WAKO (World Association of Kikboxing Organizations) je utvrdila pravila ovog sporta osamdesetih godina prošlog vijeka. Nijemac Georg Brukner je promovisao prvi svjetski šampionat u semi i ful kontakt karateu 1978. godine na kome je učestvovalo 110 takmičara.

44. Klizanje

Ova sportska disciplina obuhvata umjetničko klizanje, brzo klizanje na kratkim stazama i brzo klizanje.

Umjetničko klizanje se razvilo kada su se klizaljke počele izrađivati od čelika i kada se u ovu vještinu uvode elementi baleta i muzika. Takmičenje se izvodi pojedinačno i u parovima.

Brzo klizanje na kratkim stazama se izvodi na 500m, 1000m i 1500m u muškoj i ženskoj konkurenciji. Na programu Olimpijskih igara se nalazi od 1992. godine. Takmičenje u brzom klizanju se odvija na stazama od 500m, 1000m, 1500m i 5000m u muškoj i ženskoj konkurenciji. U program Olimpijskih igara je uvršćeno 1924. godine.

Međunarodna klizačka organizacija je osnovana 1892. godine.

45. Konjički sport

Moderni konjički sport se razvija od druge polovine XVIII vijeka. Na Olimpijskim igrama konjički sport se pojavljuje 1912. godine. Međunarodna federacija konjičkog sporta FEI (Federation Equestre Internationale) osnovana je u Lozani 1921. godine.

Pod patronatom Međunarodne konjičke organizacije sprovode se takmičenja u preskoku prepona, dresuri, vožnji konjskih zaprega, galopske, kasačke trke, izvođenju figura na konju (voltežiranje) i trke izdržljivosti.

46. Košarka

Košarka je sport iz grupe kolektivnih sportskih disciplina koja je do danas stekla veliku popularnost u čitavom svijetu, a naročito u Sjedinjenim Američkim Državama i zemljama starog kontinenta.

Međunarodna košarkaška federacija je osnovana 1932. godine u Ženevi. Organi FIBE su: Kongres, Centralni biro i njegove izvršne komisije, Generalni sekretarijat, Međunarodne komisije (tehnička, finansijska).

47. Fudbal

Fudbal je nastao od raznih igara loptom koje su se vremenom diferencirale. Ljudi su podjednako uživali u ovoj neobičnoj formi dokolice. Fudbal je bio zabava za široke narodne mase dok su vladajući slojevi imali odbojan stav prema ovoj igri.

Od prvih pravila fudbala pa sve do 1929. godine fudbalska pravila su se usavršavala i proširivala novim odredbama koje su, uz male izuzetke, ostale u upotrebi do današnjeg dana.

48. Institucije sistema sporta

Postojeće institucije sistema sporta nastale su i djeluju, odnosno posluju na osnovu prava građana kojima se garantuje pravo i sloboda udruživanja. Ovo pravo građana definisano je Ustavom na osnovu koga je usvojen i Zakon o udruženjima građana.

Ono što je najznačajnije jeste da je ustavnim odredbama određeno da se država ne može miješati u rad i unutrašnju organizaciju sportskih organizacija. Ipak, s druge strane, postoje i određena ograničenja jer je zakonskim odredbama propisana obaveza da se sportske organizacije osnivaju i registruju kod nadležnih organa državne uprave. Kada dobiju riješenja o registraciji, sportske organizacije postaju ili, bolje rečeno, stiču svojstvo pravnog lica. Na taj način one mogu početi sa svojim radom i u ovom segmentu se završavaju bilo kakve intervencije države prema

sportskim organizacijama. Naime, sportske organizacije moraju biti nedržavne i nevladine, ali i nestranačke institucije.

Zatim, institucije sistema sporta djeluju na osnovu propisa viših organa sportskih institucija. Pravo je svih sportskih organizacija da se mogu udruživati u različite šire saveze i udruženja radi lakšeg obavljanja svoje djelatnosti. Ovde moramo primjetiti da je osnivanje ovakvih viših organa sportskih institucija zasnovano na istim pravnim osnovama kao i institucije koje djeluju u bazi sistema sporta.

Takođe, institucije sistema sporta rade i na osnovu posebnih propisa međunarodnih sportskih organizacija. Na osnovu ovih propisa obezbjeđuje se pravo sportskim organizacijama, kao i udruženjima građana, da se udružuju u različite međunarodne sportske organizacije kako na regionalnom, tako i na evropskom, odnosno svjetskom nivou. Ovako udružene sportske organizacije obezbjeđuju pravo učešća na međunarodnim sportskim takmičenjima.

I na kraju, institucije sistema sporta rade i na osnovu ustavnog prava na rad. U vezi ustavnog prava na rad moguće je odgovarajuće radno organizovanje u različite oblike udruživanja radi obavljanja određenih sportskih djelatnosti na principu pružanja raznovrsnih sportskih usluga svim građanima, a istovremeno obezbjeđivanje ekonomskog i socijalnog položaja zaposlenih u sportskim organizacijama.

49. Osnovni tipovi postojećih sportskih institucija

Prema prethodno izloženim osnovama u praksi su nastale različite sportske institucije, među kojima razlikujemo:

- Udruženja građana za sport, kao što su sportski klubovi u različitim granama sporta i različiti savezi unutar ovih grana.

- Ustanove za sportsku kulturu, kao što su sportski centri za pružanje raznovrsnih usluga u oblasti sporta.
- Organi državne uprave zaduženi za oblast sporta, poput ministarstva i sekretarijata za sport.

Naravno, treba imati u vidu da znatan broj djece, omladine i građana svoje potrebe u oblasti sporta zadovoljavaju putem različitih neformalnih oblika djelatnosti. Ovi se, na primjer, samostalno organizuju kako bi se bavili sportskim aktivnostima po vlastitom izboru i to izvan bilo kakvih institucionalnih oblika sportskih aktivnosti.

50. Subjekti sportskog prava

Subjekti sportskog prava u našoj zemlji su:

- fizička lica i
- pravna lica.

Fizička lica u sportskom pravu su:

- takmičari - sportisti (u pojedinačnim i ekipnim sportovima),
- sportski radnici,
- zaposleni u stručnim službama,
- sudije i
- publika.

Takmičari - sportisti su najneposredniji subjekti sportskog prava, najvidljiviji oku javnosti. Oni se takmiče pojedinačno ili u ekipama u zavisnosti od sporta, odnosno sportske organizacije, Drugim riječima, takmičar je sportista koji učestvuje u nekom od sistema takmičenja kao član sportske organizacije ili samostalno, u skladu sa sportskim pravilima.

Sportista može samostalno učestvovati na određenom sportskom takmičenju samo ako to dozvoljava zakon.

Vrhunski sportista je lice koje je na sportskim takmičenjima postiglo vrhunske sportske rezultate i ako ga je Sportski savez, kao nadležni organ, razvrstao u kategoriju vrhunskih sportista.

Sportski radnici su fizička lica koja učestvuju u organizaciji i radu sportskih organizacija, udruženja, saveza i asocijacija. Njihova djelatnost, odnosno rad može biti profesionalan, honoraran ili volonterski.

Zaposleni u stručnim službama su profesionalni stručni radnici koji svojim radom obezbjeđuju nesmetan rad sportskih organizacija, udruženja, saveza i asocijacija.

Sudije su honorarni ili profesionalni djelioci pravde na sportskim takmičenjima u svim sportskim granama.

Publika je dio svake sportske priredbe i ona posjećuje sportska borilišta na kojima se odvija sportski meč između dva tima, kluba ili sportske organizacije.

Pravna lica su u najvećem broju slučajeva izjednačena sa sportskim organizacijama jer su ona osnivači istih.

Podjela pravnih lica kao subjekata sportskog prava izvršena je na:

- klubove - sportske organizacije,
- sportske saveze.

U najvećem broju slučajeva klubovi su istovremeno i sportske organizacije. Klubovi učestvuju u sportskim takmičenjima, a u svom sastavu imaju sportiste, sportske radnike i zaposlene u stručnim službama.

Sportski savezi su udruženja istovjetnih sportova koji na dobrovoljnoj bazi okupljaju sportske organizacije, udruženja i klubove koji se takmičarski bave istim sportom.

Država kao činilac sportskog prava

U cjelokupnom dosadašnjem izlaganju evidentno je da je država korektor sportskih odnosa, odnosno sportskog prava. Ona propisuje pravne norme koje se primjenjuju u domaćem zakonodavstvu na osnovu kojih se normira djelatnost sportskih organizacija, ali i svih ostalih subjekata sportskog prava. U najširem smislu, država je korektor svih sportskih odnosa, ali istovremeno je i jedan od najznačajnijih činilaca sportskog prava.

Pravni akti sportskih organizacija

Da bi sportska organizacija mogla da funkcioniše, odnosno da bi se mogla osnovati, ona mora zadovoljiti minimum zakonske regulative. Uobičajeno je da zakonodavac taksativno navede osnovne pravne akte koje svaka sportska organizacija treba da ima prilikom svog osnivanja, odnosno u toku svog rada.

Statut

Statut je najviši pravni akt svake sportske organizacije. Njega aonosi najviši organ svake sportske organizacije - skupština. Pojednostavljeno rečeno, na mikro nivou statut je ustav svakog registrovanog pravnog subjekta. Kako svi znamo da je ustav najviši pravni akt jedne države, onda je poređenje statuta sa ustavom sasvim realno.

Naime, statut je najviši pravni akt svakog registrovanog pravnog lica, a samim tim i sportske organizacije. Dakle, prema statutu usklađuju se svi opšti akti jedne sportske organizacije. Naravno, sam statut mora biti usklađen

sa pozitivnim zakonskim propisima koji važe za oblast u kojoj registrovano pravno lice djeluje.

U sportu to znači da statut sportske organizacije mora biti usklađen sa Zakonom o sportu, Zakonom o društvenim organizacijama i sa prethodnim statutom (ukoliko se radi o sportskoj organizaciji koja mijenja svoj dosadašnji statut, odnosno usklađuje ga sa pozitivnim zakonskim propisima i Statutom sportskog Saveza kojemu pripada).

Kako su gotovo sve sportske organizacije udružene u sportske asocijacije, odnosno saveze na nacionalnom i na međunarodnom nivou, potrebno je da statuti sportskih organizacija i saveza budu usklađeni sa statutima međunarodnih sportskih saveza (npr. FIFA, UEFA, FIBA i dr.).

Statut sadrži:

- preambulu,
- opšte ili osnovne odredbe,
- ciljeve i zadatke,
- načela uređenja,
- članove osnivača,
- nadležnost,
- upravljanje i rukovođenje,
- organe sportske organizacije,
- opšte akte sportske organizacije,
- finansiranje,
- rješavanje sporova,
- priznanja i nagrade,
- stručnu službu,
- ostala pitanja o djelatnosti,
- prestanak rada,
- prelazne i završne odredbe.

Svaki statut sportske organizacije mora sadržavati preambulu ili, pojednostavljeno rečeno, tekst u kojem se navodi na osnovu kojih članova

postojećih zakona se donosi statut sportske organizacije i u skladu sa kojim statutima međunarodnih organizacija je isti donijet.

Ostali nabrojani sadržaji statuta na precizan i jednostavan način normiraju ciljeve, način i djelovanje sportske organizacije. Svaka dalja razrada sadržaja sportske organizacije u statutu normira se opštim i pojedinačnim aktima sportske organizacije.

Opštim i pojedinačnim aktima se na detaljan i precizan način normira djelovanje cjelokupne sportske organizacije.

Ostala opšta pravna akta

Osim statuta, sportske organizacije imaju i primjenjuju sljedeća opšta pravna akta:

- kolektivni ugovor,
- pojedinačni ugovor,
- pravilnik o sistematizaciji radnih mjesta,
- ugovor o radu,
- pravilnik o disciplinskoj i materijalnoj odgovornosti,
- metodologija za vrijednovanje poslova radnog mjesta,
- program uvođenja ekonomsko-organizacionih promjena radi unapređenja ekonomije poslovanja,
- kriterijumi za utvrđivanje viška zaposlenih,
- program rješavanja viška zaposlenih,
- pravilnik o zaštiti na radu,
- pravilnik o rješavanju stambenih potreba zaposlenih.

Pojedinačna akta

Pojedinačna akta su:

- prijava o slobodnom radnom mjestu,
- odluka o izboru kandidata po objavljenom oglasu,
- izvještaj o izvršenom izboru za popunjavanje slobodnog radnog mjesta,

- ugovor o radu,
- ugovor o radu van prostorija poslodavca,
- odluka o obrazovanju komisije za praćenje i ocjenu probnog rada,
- izvještaj o rezultatima probnog rada,
- izvještaj o raspoređivanju zaposlenog u toku rada,
- odluka o privremenom raspoređivanju zaposlenog u toku rada,
- odluka o raspoređivanju invalida rada,
- sporazum o preuzimanju zaposlenog na rad kod drugog poslodavca,
- odluka o uvođenju radnog vremena kraćeg od punog radnog vremena,
- sporazum poslodavca o radu zaposlenog sa nepunim radnim vremenom,
- odluka o prekovremenom radu,
- plan korišćenja godišnjeg odmora,
- odluka o plaćenom odsustvu sa rada,
- odluka o neplaćenom odsustvu sa rada,
- odluka o porodiljskom odsustvu i odsustvu radi njege djeteta,
- prijava o povredi radne obaveze,
- zahtjev za pokretanje disciplinskog postupka,
- odluka o pokretanju disciplinskog postupka,
- odluka o izricanju mjere novčana kazna,
- odluka o izricanju mjere prestanka radnog odnosa,
- prigovor na odluku o izrečenoj mjeri prestanka radnog odnosa,
- zahtjev za pokretanje postupka za naknadu štete,
- odluka o pokretanju postupka za utvrđivanje materijalne odgovornosti zaposlenog,
- sporazum o prestanku radnog odnosa,
- otkaz ugovora o radu od strane zaposlenog,
- odluka o prestanku radnog odnosa,
- prestanak radnog odnosa zbog odbijanja rada na radnom mjestu na koje je raspoređen,
- ugovor o volonterskom radu,
- ugovor o obavljanju privremenih i povremenih poslova, ugovor o djelu.